

BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2002. március

XIII. évfolyam 3. (137.) szám

Ára: 100 Ft

Deák Ferencz zsilip (csatorna oldal) — Ferenc József-csatorna emlékalbum — A Türr István Múzeum gyűjteményéből

ÉRTÉKES VÍZÜGYI LÉTESÍTMÉNYEINK

A bajai Deák Ferenc-zsilip

A régi Ferenc-csatorna 1794 és 1801 között épült, Monostorszegnél ágazott ki a Dunából, és onnan indulva a Duna-Tisza közén – bácskai területeken – Zombor, Kisztapár, Újverbász érintésével Bács-

földvárnál torkolt a Tiszába. A csatornát a Ferenc József-csatorna leágazással bővítették az 1870-es évek elején, amely Kisztapárnál indul a Ferenc-csatornából és egészen Újvidékig húzódik, majd köz-

vetlenül a város alatt a Dunába köt. A Ferenc tápcsatorna ugyanebben az időben épült, Bajánál a Dunából a Sugovicán és a Türr átvágáson át kapja a vizet, és déli irányba haladva Bezdán térségében az ún.

Sebes-foknál csatlakozik a régi Ferenc-csatornába.

Ennek a tápcsatornának a felső torkolatánál, Baján – az előzőekben leírt vízrendszer szabályozott vízellátása és a mindenkori hajózás biztosítása érdekében – épült a *Deák Ferenc-zsilip*.

A régi Ferenc-csatornával és a vázolt bővítésekkel az egész Bácska térségét átfogó vízrendszer alakult ki, amely mondhatni komplex céljaival – a térség vízellátása, a belvízi hajózás, halászati lehetőség megteremtése, és a belvizek elvezetése – egy olyan korszerű területfejlesztési lehetőség vázát teremtette meg már 200 évvel ezelőtt, amely messze meghaladta korát. A XXI. század elején is büszkék lehetnénk, ha egy adott térség fejlődésének alapjául hasonló, átgondolt lehetőséget tudnánk létrehozni. A rendszer kiépítésének elvei napjainkban is teljesen elfogadott szemléletet tükröznek. Nyugodtan állítható, hogy az új EU „Víz Keretirányelv”-nek is megfelel. Egyes műtárgyai, műszaki megoldása, kivitelezési technológiája szintén az akkori kor „csúcsteljesítményeinek” számítottak. Pl. az ún. Bezdáni teljesen betonból készült hajózsilip, amely 1855-ben épült, új korszakot nyitva Európában a betonból készülő műtárgyak építési technológiájában. Nem véletlenül jöttek messze földről tanulmányozni azt.

Úgy véljük, hogy a bajai Deák Ferenc-zsilip funkciójáról, szerkezetéről és a műtárgyról csak akkor lehet teljesebb képet alkotni, ha – még röviden is de – az egész Ferenc-csatorna lényeges elemeiről, műtárgyairól, főbb méreteiről és működéséről is rendelkezésre áll a kellő áttekintés.

A Ferenc-csatorna

A régi Ferenc-csatorna létesítésének indító oka volt, hogy a mocsaras, belvizes, kultúra nélküli ritkán lakott Bács-Bodrog vármegye nagy területeiről a mocsarakat lecsapolja, a belvizet levezesse. Ugyanakkor a kiváló talajú Bácska bő terményei számára olcsó kereskedelmi utat nyisson Pest és Bécs felé, és egyben szárazság idején öntöző vizet biztosítson a térség mezőgazdaságának.

Mindezt elődeink már az 1700-as évek második felében felismerték, és valóban a megépített csatornán Bécs felé a hajózási útvonal mintegy 200 km-rel, a szállítási idő pedig 18-20 nappal csökkent. A csatorna megvalósulásában kiemelkedő érdemei voltak a Kiss testvéreknek, Józsefnek és Gábornak.

A csatornán – amely nevét az engedélyező Ferenc császárról kapta – a Duna és a

Tisza közötti közel 10 m-es szintkülönbséget öt zsilip osztja meg, mindenütt a terep esési viszonyaihoz igazodva. A csatorna hossza 118 km, fenékszélessége 17 m, vízszélessége 23-25 m és vízmélysége 2 m. A dunai torkolatnál lévő Monostorszei és a tiszai kiágazásnál épült Bácsföldvári zsilipet úgy tervezték, hogy alkalmasak legyenek a folyók árvizeinek kizárására is. A zsilipek szerkezete, kialakítása, gondos kivitelezése, alapja és téglafalazata elismerést ébreszt még most is az akkori szakemberek tevékenysége iránt. A csatornát 1802-ben (május 2), 200 évvel ezelőtt adták át a forgalomnak. Jól jellemzi a megvalósítás célszerűségét, hogy a megnyitás után az építő részvénytársaságnak néhány év alatt nemcsak a csatornaépítési költsége folyt be, hanem a befektetőknek a részvénytőkét többszörösen meghaladó osztalék is jutott. Kétségtelen, hogy a jövedelmezőséget az állam adta kedvezmények is befolyásolták.

A részvénytársaság a csatornát 25 év szabadalmi időre kapta meg működtetésre a kincstártól. A lejárat vége felé, majd az azt követő években különböző spekulációk miatt elég elhanyagolt állapotban hagyták. A dunai szabályozási munkák következtében – kanyarok átvágása – a Monostorszei Duna eliszaposodott, ezért a csatorna torkolatát át kellett helyezni. A kincstár 1846-ban átvette a csatornát, és létrehozott egy külön Csatorna Igazgatóságot zombori székhellyel. Ezután, 1854-55-ben

épült – új dunai torkolati műtárgynak, a monostorszei torkolat áthelyezéseként – a korábban már említett Bezdáni zsilip. Ebben az időszakban egészen 1868-ig jól jövedelmezett ismét a csatorna, az Igazgatóság külön szubvenció nélkül, saját jövedelméből tartotta fenn üzemét.

A dunai torkolat áthelyezése a vízrendszer minden időben való vízellátottságát – az előzetes számítások ellenére – nem biztosította. Olyan megoldást kellett keresni, amely – tekintet nélkül a dunai vízállásokra – mindenkor tud kellő vízmennyiséget biztosítani a csatornában a hajózás és az öntözés számára. E cél elérése érdekében a Duna valamelyik felsőbb pontjáról tápvíz bevezetésére volt szükség. A megfelelő helyet Bajánál találták meg, ahonnan Bezdánhoz képest mintegy 3 m-rel magasabbról lehetett gravitációs módon vizet biztosítani a Ferenc-csatorna és az ekkor már tervbe vett Ferenc József-csatorna leágazás számára.

A feladatot az ebben az időben hazájába visszatért *Türr István* – Baja város szülöttje, olasz királyi altábornagy – kapta meg, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a Ferenc csatornarendszer újjáépítésében és működtetésében. Sikerült fáradhatatlan buzgalomával a közvéleményt megnyernie, ezáltal törvényileg (1870. évi XXXIV. tc., majd az 1873. évi XVII. tc.) az általa szervezett részvénytársaság feladata lett az előzők mellett a Ferenc-csatorna helyreállítása, használata, új tiszai torkolati zsilip

Átnézeti helyszínrajz

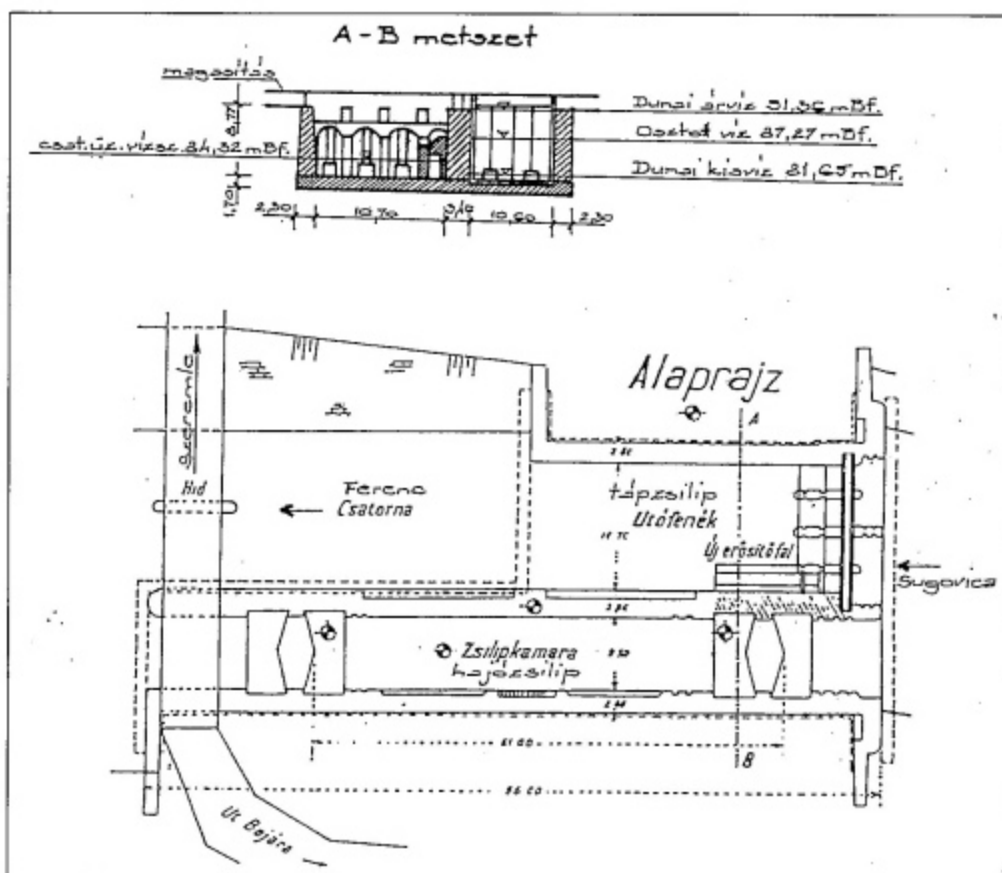
építése Óbecsénél, a Kiszttapártól Újvidékig tartó Ferenc József-csatorna leágazás kiépítése. Türr István mellett, hogy saját maga is kiváló műszaki ismeretekkel, nagy tapasztalattal, jó szervezőképességgel rendelkezett, a rekonstrukcióhoz és fejlesztéshez a műszaki színvonalat azzal is emelte, hogy a magyar mérnökök mellé francia, olasz, holland és angol mérnököket hozott közreműködőül.

Szinte egy időben kezdődött meg a csatornarendszer folyamatos vízellátását biztosító, Bajától induló Ferenc-tápcsatorna és a hajózást, öntözést szolgáló Ferenc József-csatorna leágazás építése az 1870-es évek elején, és 1875-ben befejeződött be.

A Ferenc-tápcsatorna a Dunából a Sugovicán keresztül ágazik ki, ehhez részben száraz földmunkával, részben kotrással a Sugovica egy részét csatornává alakították, és hajókikötőt építettek. A Pandúr szigetet átvágták a ma is Türr átvágásnak nevezett csatornával, a végénél megépítették a Deák Ferenc-zsilipet. A Sugovicát a Szeremlei Duna felé a zsilip mellett áttöltötték. A tápcsatorna kialakítása érdekében a zsiliptől kezdődően az ún. Szurdok vízér nyomvonalában új medret ástak Bátmonostorig. Innen a régi dunai holtágak felhasználásával, azok átvágásával, részben kotrással épült az összesen 44 km hosszúságú tápcsatorna, érintve Nagybaracska, Dávod, Hercegszántó, Béreg, Küllöd helységeket, majd Bezdánál a Sebesfoki zsilipen keresztül a régi Ferenc-csatornába ömlik. A Ferenc-tápcsatorna vízszintjének esése 55 cm, vízmélysége 1,80 m, fenékszélessége 11 m, a part részűje 1:1,5. A tápcsatorna mentén csupán alacsony, lóvontatásra alkalmas töltést építettek, mert már ekkor tervbe volt véve a Mohács sziget (Margitta-sziget) Duna menti árvízvédelmi töltéssel való bevédése.

A Ferenc József-csatorna Kiszttapárnál ágazik ki a régi Ferenc-csatornából, és Veprőd, Bácskeresztúr, Torzsa, Úrszentiván, Kölpény, Petrőc, Piros községek érintésével Újvidék alatt a Dunába torkollik. A csatornarendszer ezen ága a Dél-Bácska középső részének teremtette meg a jó szállítási és öntözési feltételeket. A 69 km hosszú csatornán Bácskeresztúrnál és Kölpénynél egy-egy zsilip, Újvidék felett egy kettős zsilip, a torkolatnál pedig egy hajózsilip épült. A csatorna fenékszélessége Kulpinig 11 m, innen Újvidékig 9 m, összes esése 13,30 m.

A régi Ferenc-csatorna Tiszába való kitorkolása a Tisza szabályozása miatt Bácsföldvárnál az un. 96-os számú borjasi átvágás megépítése után holt-mederbe került,

A Deák Ferenc-zsilip alaprajza és metszete

ezért a torkolatot 8 km-rel feljebb, Óbecsénél alakították ki. Itt 1895–1900 között egy kettős zsilipet is építettek, ahol a hajózsilip 16 m széles és 70 m hosszú, korszerű különleges zárószerveket már ekkor elektromos úton mozgattak. A zsilipet, megépítését követően nemsokára, 1908-ban „Türr István-zsilip”-nek nevezték el, hogy megörökítse a csatornarendszer újjáépítőjét és a társulat elnökét, aki ekkor, 1908 május 3-án halt meg.

A Deák Ferenc-zsilip

Fő funkcióinak – hajózás, vízbeeresztés – megfelelően két részből áll, a hajózsilipből és a vízbeeresztő tápszilipből. A zsilip a tápcsatornával egyidőben, 1870 és 1875 között épült. Később az 1910-es évek elején felmerült, hogy szükséges lenne az alacsony dunai vízállások időszakában – amikor a tápcsatorna üzemvízszintje magasabb, mint a Dunáé és nincs lehetőség gravitációs vízbetáplálásra – szivattyús vízpótlásra is. Ezért 1914–16 között egy szivattyútelepet építettek közvetlenül a zsilip mellett, annak nyugati oldalán. A csatorna homokos altalaja miatti szivárgások és a párolgás azonban nem igazolták az elképzelést, a próbaszivattyúzás során nem sikerült érdemlegesen emelni a tápcsatorna vízszintjét. A későbbiekben már nem került sor a szivattyútelep üzemelésére. Az erőgépeket leszerelték, csak az épület a szivattyúkkal maradt meg, így a szivattyú-

telep nem is tekinthető a zsilip funkcionális részének. Ez a patinás és szépen felújított épület ad otthont a múlt évben megnyitott Zsilip Múzeumnak.

A zsilip szerkezetét tekintve egybeépült hajó- és vízbeeresztő zsilip. Az egész műtárgy egy átlagosan 1,70 m vastag beton-alapra épült, mely alapot sűrű fésűs cölöpözéssel vettek körül. A Sugovica és a tápcsatorna felőli oldalon 3,50 m mélyen beton zárógáttal biztosították a kimosódások ellen. Erre az alapra a felmenő szerkezeteket tisztán téglából építették. A hajózsilipet a tápsziliptől közös fal választja el. A műtárgy helyszínrajzi kialakítását és metszetét ábrán mutatjuk be.

A tápszilip eredeti kialakítása során a homlokfalban négy boltozott nyílás tette lehetővé a víz bebocsátását. A két szélső nyílásban a tölgyfapallóból készült és két részből álló kaputábla teljes egészében felhúzható, míg a középső nyílásokban csak két-két tiltótábla volt mozgatható. A tápkamra jobboldala, – fele hosszban – felmenő téglafal, másik fele pedig burkolt részű. A baloldal a hajózsilippel közös, függőleges téglafal. A hajózsilip 9,50 m széles, a kapuk egymástól 61,00 m-re vannak. A kamrába a víz be- és kibocsátása a kapuszárnyakon levő tiltós táblák segítségével történik. A műtárgy teljes hossza 96,00 m. Emellett érdemel, hogy kettős támkapukat építettek a hajózsilipbe, biztosítva ezzel az áthajózást kisvízes időszakban, amikor a

Duna vize alacsonyabb, mint a tápcsatorna üzemvízszintje, és a kapuk ellenkező oldalról kapják a víznyomást.

A bajai, és hasonlóan az újvidéki zsilipek alapozását – a munkagödörben mutatkozó források, fakadó vizek és futóhomok miatt – igen nagy nehézségek között végezték. A munkagödör állékonysága többször veszélybe került, a fakadó víz nagymennyiségű homokot vitt a gödörbe, a földmunka szinte megkétszereződött. A munkateret végül is csak több, az akkori időkben nagyteljesítményűnek számító gőzgéppel és számos kézi szivattyúval lehetett vízteleníteni.

A Bajai ferencesek Háztörténete még ki nem adott II. kötete az átadásról így ír:

„1875 augusztus 13.-ika Délután ½ 3 órakor megnyitották a forgalom számára a Bezdánig újonnal kiásott csatornát. Thür István tábornok úr az államtitkárral... érkezett... hajójuk átment a zsilipen, majd a kapuk és mellettük lévő ház meg szemlélése után ugyanazon az úton visszatértek..... folytatták útjukat Bezdánba, hogy ott is elvégezzék ugyanazt (a megnyitást) a csatornán”. (Dr. Köhegyi Mihály közlése)

Baja a tápcsatornával és monumentális, a kor élvonalába tartozó építészeti, technikai megoldásokat mutató zsilip épületegyüttesével, télikikötővel gazdagodott. A zsilippel a növekvő hajóforgalommal, a télikikötővel nemzetközibbé, kitarukozóbbá lett. A közvetítő kereskedelem fejlődése újabb lehetőséget kapott, ipara tovább erősödött. A tápcsatorna mentén lévő településekkel a kapcsolat vízi úton is lehetővé vált.

Az Európában is egyedülálló, téglafalazatú Deák Ferenc-zsilip; majd a Sugovica és a Duna találkozásánál később (1934) emelt Thür-kilátó Baja város emblematisz jelképévé vált.

A helyi és országos sajtó állandó témája, postai képeslapok állandó tárgya – volt – lett.

Míndez „beépült” a lakosság köztudatába, újabb tényekkel erősítve annak lokálpatriotizmusát.

Alighogy az építés befejeződött, a zsilip máris súlyos igénybevételnek volt kitéve. A szomorú emlékü 1876. évi rendkívül nagy és tartós jeges árvíz a műtárgyon és a tápcsatormán is nagy kárt okozott. A jégterlaszok a tápszilipet is alaposan megrongálták, azon felül az árvíz a Mohács-szigeten keresztül – mivel ekkor még nem készült el a Duna menti árvízvédelmi vonal – elborította a teljes szigetet. A tápcsatorna vonalát a vízben csak a telefonoszlopok mutatták. A zsilip helyreállítása még abban az

évben megtörtént. A zsilipfalon emléktábla hirdeti Thür István e munkában szerzett érdemeit. Ez a szöveg most a múzeum bejáratának homlokzati falán márványtáblába vésvé olvasható (az eredeti tábla ugyanis nem közelíthető meg). A bejárat másik oldalára pedig Thür István posztamenten álló márvány mellszobrát helyezték el (Csíkszentmihályi Róbert alkotása).

Mellszobor a Deák Ferenc-zsilipnél (2001)
— Csíkszentmihályi Róbert alkotása —
Fotó: Vancsura Antal

1879 októberében Thür emlékiratot nyújtott be a kormánynak a vizek hasznosítása érdekében. „Hangsúlyozom – írta – egy nemzet csak úgy lehet erős és független, ha minden kútforrása kellőleg kifejlesztve és értékesítve van ..., majd ... vizeink értékesítése képezi régóta életem fő feladatát.

... a Ferenc-csatornáknak 1878-adi évben volt forgalma mutatja, hogy a szállító közönség az évben egy millió forintnál többet takarított meg szállítási díjakban e csatorna létezése által.”

Az elmúlt 126 évben többször került sor a műtárgy javítására, felújítására. Ezek közül is jelentősebb volt az 1926-os árvizet követően az 1932-ben Vázsonyi Ádám és Lampl Hugó vezetésével, valamint az 1942–43-ban végrehajtott javítás, ahol szakértőként szintén részt vett Lampl Hugó. Továbbá az 1956-os jeges árvizet követő átépítés. Általában jelentősebb javításokat kellett végezni a nagyobb, főleg jeges árvizek után, melyek komoly károkat okoztak a műtárgyon. Az 1900-as évek elején megépült – Kormányzati beavatkozással, a Mohács-szigetet védő árvízvédelmi töltés. Ennek felső – északi – magas-

parti bekötése a Deák Ferenc-zsilipen keresztül történt, ezzel a mű fontos árvízvédelmi szerepet kapott.

A műtárgyat javítás alatt – 1932-ben – egy felső és egy alsó lezárással víztelenítették, és szárazon az alábbi főbb munkákat végezték el:

- a középső fal megerősítése a tápszilip felől egy vasbeton gyámfalal,
- a falazatok cementhabarccsal való ki-préselése,
- a falfelületek javítása,
- a zsilip alaplemeze alatti üregek kitöltése,
- a fenéklemez repedéseinek tömítése,
- a falak tetejének vízzáró szigetelése.

Az 1939-es rendkívül hideg tél újra komoly rongálódásokat okozott. Lampl Hugó felmérte a károkat és sürgős beavatkozást javasolt. A javítás azonban húzódott, csak a víztelenítés kezdődött meg. 1941 elején újra magas jeges és kora tavaszi árvíz tette próbára a mű körülzárását. Végül csak 1942 végén került sor a javítási munkákra, melyek közül a főbbek az alábbiak voltak:

- a tápszilip tiltói feletti repedések, oszlopok, boltívek javítása, a kifagyott részek betonnal való pótlása,
- a rongálódott falazatok kivétele, újbóli kifalazása,
- a falazatok tetején a vízzáró beton fedőlemezek felújítása.

A zsilip legnagyobb megpróbáltatása az 1956-os jegesárvíz idején volt, amikor a jeges vízszintje (1956. 03. 13.) 60 cm-rel meghaladta a műtárgy legmagasabb pontját. A zsilipet az itt védekező szakemberek kiváló felkészültsége és több száz segítővel együttes erőfeszítése mentette meg a teljes pusztulástól. Az ezt követő helyreállítás a mű megerősítését, magasztását és főként az árvízi biztonságot szolgáló szerkezeti elemek, berendezések felújítását, korszerűsítését jelentette. A hajózsilipnél új acélgerendás elzárás, az ezt mozgó darupálya szerkezet épült. A vízbeeresztő oldalon az egyik nyílást megszüntették, a másik háromnál új táblás zsilip létesült.

Napjainkig még többször végeztek jelentősebb javításokat, kétszer a teljes műtárgy víztelenítésére is sor került. Ezeknél a javításoknál elsősorban az állagmegóvás és az árvízi védőképesség fenntartása, fokozása volt a fő cél s az ma is.

A Deák Ferenc-zsilip ugyanis az Alsó – Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság kezelésében lévő Baja-Margittaszigeti árvízvédelmi fővédvonal részét képezi, annak egyik legkritikusabb pontja. Amennyiben a zsilip árvíz idején meghibásodna, az egész Mohács (Margitta) – szigetet elönté-

né a víz, és veszélyeztetné a csatorna melletti településeket is.

Kétségtelen az is, hogy ma már a zsilippel és a csatornával szemben egykori elvárásoknak csak egy része jelentkezik igényként. Az első világháborút követően a trianoni békeszerződés a Bácska elcsatolásával megosztotta a Ferenc-csatorna vízrendszert, ezzel hasznosíthatósága – a politikai, történelmi eseményekből adódóan is – jelentősen csökkent. A Ferenc-csatorna kihasználtsága a jugoszláv oldalon az 1980-as évekig elég intenzív volt, azóta kezdett csökkenni. A Ferenc tápcsatorna üzemelését napjainkban az 1955-ben megkötött Magyar–Jugoszláv Vízgazdálkodási Egyezményben foglaltak határozzák meg. A magyar szakaszon elsősorban a vízpótlás és a belvíz elvezetése, az öntözővíz biztosítása a cél, a két ország igényeinek megfelelően.

A Ferenc-csatornarendszer térsége, ha országhatártól függetlenül újra nyugodt, politikailag stabil helyzetbe kerül – erre most megvan a remény – akkor várható, hogy újra igényként jelentkeznek a 200 évvel ezelőtti, ma mindkét ország számára ésszerű

célok. Mindez bővül a most előtérbe kerülő intenzív halászati, természetvédelmi, hazai és nemzetközi víziturizmus megnövekedett, állandóan növekvő igényeivel.

Ezek kielégítésére a zsilip és a csatornarendszer kiválóan alkalmas. Remény és esély van arra, hogy a Duna–Tisza közének déli részén élők újra azt válaszolhatják majd az idelátogató kérdésre, mint ami választ kapott gróf Zichy Ferenc, mikor 1842-ben a kincstár megbízásából bejárta a Bácska területét és a Ferenc-csatorna után érdeklődve azt kérdezte Cservenkán egy öreg telepes sváb parasztembertől, érdemes-e a csatornát az államnak átvenni és továbbra is fenntartania, vagy célszerűbb lesz azt betemetni? A bácsi válasza: „Alles was mer haba, verdanke mer dem Gaba.” („Mindenünket amink van, ennek az ároknak köszönhetjük.”)

Meggyőződésünk, hogy joggal és találon írta 1878-ban a Türr által vezetett építkezések királyi felügyelő mérnöke Andrassy Gyula, hogy „a Bajai táp és szekrényzilip a legnagyobb és legszebb építmények egyike és az egész Ferenc-csatornának mintegy kulcsául tekinthető”.

Források:

Andrassy Gyula, A Ferenc-csatorna Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1878. I. /Különnyomat/; Bánhidi Béla A Ferenc csatorna, 1958 /Kézirat/; Faludi Gábor A Ferenc-csatorna és Türr István, ADUVIZIG Baja, 2001; Felvidéki István Magyarország első hajózható csatornájának, a Ferenc-csatornának és vízrendszerének története, 1979 /Kézirat/; Heincz Miklós Levele Faludi Gáborhoz, 1979 január 15; Vázsonyi Ádám A bajai „Deák Ferenc hajó - és tápszilip” javítási munkálatai, Vízügyi Közlemények 1933. I. sz.

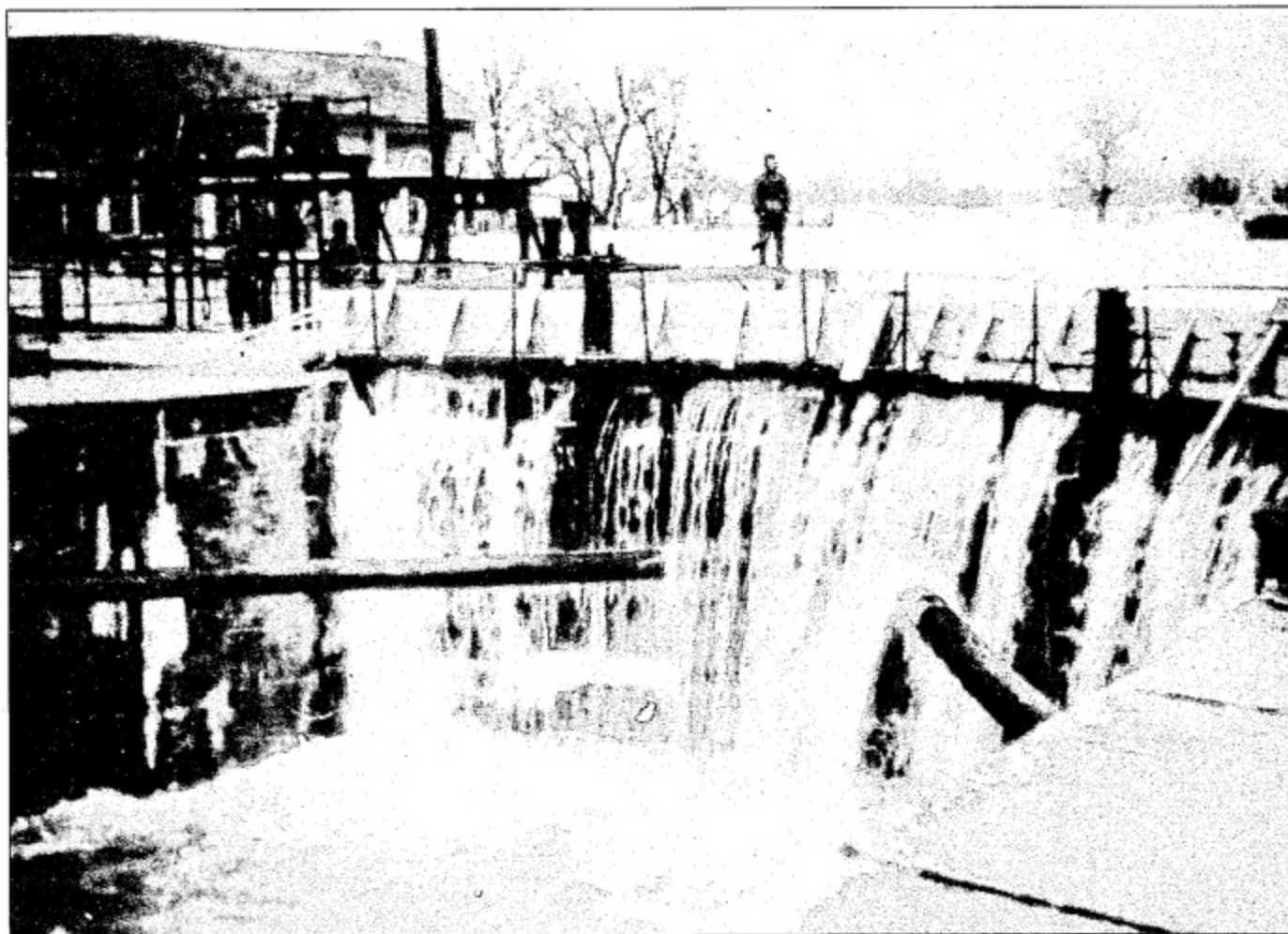
A források az ADUVIZIG könyvtárban találhatóak.

Dr. Faludi Gábor – Dr. Kránicz István

*

A vízügyi szolgálat központi ünepsége a Víz Világnapja és a Ferenc-csatorna üzembehelyezésének évfordulója tiszteletére.

Baja, Deák Ferenc Zsilip-Múzeum
2002. március 22. 11. óra

Deák Ferenc zsilip az 1956-os jeges árvíz idején.
A vízállás maximuma 1956. március 13-án: 1037 cm. Fotó: Bérci László

Március 15-ére emlékezünk

Másfél évszázada immár, hogy március tizenötödike kohéziós erejű, bensőséges emléknep hazánkban. Dicsőséges és tragikus eseményeiről regényeket írtak, filmeket rendeztek; a hozzá fűződő hazafias érzelmeket költőink ódáiban, rapszódiaiban dalolták meg; jelentőségéről, a történelemre gyakorolt hatásáról, tudományos kutatásának eredményeiről történészeink számos kötetet írtak.

Az idei évforduló alkalmából a forradalmi idők olyan alakjáról emlékezünk meg – dr. Dániel József írásával –, akinek nevét nem a szabadsághősök sorában szokás emlegetni, bár tevőleges része volt a szabadságharcban, s megismerte a császár börtönét is. Életének nagy tragédiája mégis az volt, hogy kimagasló képességeire korának társadalma nem tartott igényt.

Az 1948-49-es forradalom és szabadságharc ünnepének tiszteletére e sorokkal áldozunk emlékének.

Sárosy Józsefné

MAGYAR PROMÉTHEUSZ

Mint a görög mitológiából ismeretes, a tüzet Prométheusz, a titán lopta el az Olimposzról védenceinek, az embereknek. Fáklyáját a Napisten tüzes szekérének gyújtotta meg. A feltűnés elkerülése céljából szövétnékét eloltotta, és a róla letört parazsat egy növény csöves belsejébe rejtve csempészte ki. Az emberek tűzhelyén fellobbanó lángok azonban elárulták Zeusznak: megszűnt a melengető elem eddig csak isteneknek járó monopóliuma. A főisten irgalmatlanul felbőszült. A cselet ugyan maga is kedvelte, de azt már nem, hogy a fortélyt ellene alkalmazzák. Prométheusz a Kaukázus sziklájához láncoltatta, és egy ádáz saskeselyűt szabadított rá, hogy az naponta szaggassa máját. A bosszúálló Zeus akaratóból ugyanis a roncsolt szerv szövetei éjszaka behegedtek, és másnap a bős madár visszatérésekor a titán kínjai változatlanul újultak meg.

Prométheusz legendáját Aiszkhülosz egy csodálatos tragédiává dolgozta fel. Mivel az igazi halhatatlanság osztogatása az írók előjoga, a dráma átfelvette az évezredek. Természetesen minden kor a számára aktuális értelmezést olvasta ki a történetből, de úgy mellesleg Prométheusz históriáját is megőrizte.

Bár vitathatatlan, hogy a tűz megjelenése az emberiség történetében az első ipari forradalom kezdete, meggyújtásának technológiája évezredek át igen kezdetleges maradt. Százhetven éve még pl. ha egy magyar táblabíró netán pipára kívánt gyújtani, és nem volt égő tűz a közelében, bizony a következő munkafolyamatokra kényyszerült. Marokra fogta kovakövet és acéllal keményen belecsíholt a kristályos felületbe. A kvarcot súroló ütés kedvező esetben egy tüzes kis kőmorzsát pattintott ki. Ennek az alkalmasan elhelyezett taplóra kellett hullania. Majd a delikvens duzzadó pofával kezdte fűjni a tűzmagot, amíg a száraz tapló lángra nem kapott. Ter-

mészetesen nem mindig sikerült tüzet csíholni az első kísérlettel. A körülményes munka szélben vagy esőben nyilván eleve kudarcra volt ítélve.

Az 1830-as években a kémikusok megpróbálták egyszerűbb gyújtóeszközt kifejleszteni. A foszforos gyufák lényegében épp úgy a dörzsölésnél keletkező hőt használták fel, akár az acél-tűzkő kompozíciójú tűzszeres. Csakhogy az alacsonyabb hőmérsékleten bekövetkező fellobbanás kiváltásához a foszfort káliumkloráttal keverték. A dörzsgyufaként forgalomba hozott találmány ezért elég veszélyesnek bizonyult. Az, hogy a gyufafej egy mini-robbanás zajával kapott lángra, még hagyján. A törpe tűzokádó azonban több szikrára robbant szét, emiatt gyúlékony környezetben nem lehetett használni. A gyermekcipőben járó találmány tűzvést is előidézhett, ezért nem csupán a konzervatív konkurencia, a kovás tűzkőipar ellenpropagandája, hanem a józan óvatosság is gátolta elterjedését.

A frontáttörést Irinyi János 1836-ban jelentett szabadalma, a biztonsági gyufa hozta. A bécsi Politechnikumban végzett magyar kémikus a foszfort ólom-dioxiddal keverte. Az Irinyi gyufának csak a feje lobbant lángra, és nem csillagszóróként működött. Ami ezután bekövetkezett, az teljes mértékben beleillik abba a sablonba, amit magyar sorsnak szoktak nevezni. 1839-ben hazatér, és Pesten megalapítja a „gyújtófák gyára”-nak elnevezett üzemét. A hatóságok azonban módszeresen és rutinosan keserítették a magyar iparost. Irinyi végül is feladja a harcot. A gyárat háromszori helyváltoztatás és négy küzdelmes év után eladja. 1844-et írtak. A csalódott, elcsüggedt magyar feltaláló eltűnt gyártmányával a piacról. Így történhetett meg, hogy négy év múlva Rudolf Christian Böttger újra felfedezte a biztonsági gyufát. Az élelmes német professzor ki is használ-

ta a találmányban rejlő üzleti lehetőséget, ezért a technikatörténet őt jegyzi a biztonsági gyújtó felfedezőjeként.

A magyar Prométheusz hazaköltözik birtokára, Biharba. A legenda szerint azonban új tüzek gyújtogatásával kezd foglalatkoskodni. A hagyomány úgy tartja, hogy az 1848. március 15-én közreadott tizenkét pont eredeti tervezetét Irinyi fogalmazta meg. A feltevés nem valószínűtlen, hiszen a tizenkét pontot összeállító ötös bizottság egyik tagja Irinyi József, Bihar-megyei földije a feltalálónak. Az viszont történelmi tény, hogy a szabadságharc kezdetén az elsők között jelentkezik katonai szolgálatra. A kitűnő szakembert Kossuth a honvédsereg lövészer-ellátásának megszervezésével bízta meg. Irinyi lesz – végül őrnagyi rangban – a nagyváradi lőpor és ágyúgyár igazgatója. Bár fegyveres harcban nem vesz részt, 1850-ig a pesti Újépületben élvezi a császári vendégszeretetet. Jó hely Neugebaude, kiválóan alkalmas arra, hogy a kényszer-kvartélyon elhelyezett alattvaló lelkében felébressze az apostoli felség iránti tiszteletet. Főként azóta, hogy kivégzőfala előtt bebizonyosodott: a bécsi mérlegen még az első magyar miniszterelnök aggályos alkotmány-tisztelete is könnyűnek találtatott. A közel egyéves, ítélet nélkül végződő fogság kifejlesztette a magyar Prométheuszban is a célszerű óvatosságot. Bár a szabadságharcot majd fél évszázaddal éli túl, politikába többé nem avatkozik. Ez még kisebb baj lenne, de a szakmai és közéleti kudarc évtizede a tudományos ambíciót is kiöli belőle. Pedig alig 21 éves, amikor már 1838-ban Berlinben kiadják sav-molekulák modern elméletét megalapozó könyvét. Munkásságát idehaza is folytatná. 1847-ben Nagyváradon jelenik meg a „Vegyten elemei” c. tankönyvének első kötete. A kémia új szemléletét kívánta terjeszteni, de a második és harmadik kötet már nem jelent meg. Nyil-

ván nem az alkotóerő hiánya, hanem a körülmények kényszere következtében.

A magyar valóság levegőjétől lelohasztott tüzi Prométheuszunk gyakorlatias pályán keres foglalatosságot. A debreceni István gőzmalom számadását tartja rendben, majd kitartása jutalmául igazgatói rangra emelkedik. Egyébként Bihar megyei birtokán gazdálkodik. Az alkotóerő takaréklángra állított működéséről néhány publikált, de nem elterjedt kezdeményezése árulkodik. Birtokát – korát megelőzve –

gépi úton műveli, és eredményesen kombinálja össze a talajmegmunkáló gépelemek működését. A sziksós talajok javítására már több mint másfél évszázada javasolja a később általánosan elterjedő gipszörlemény alkalmazását.

Mikor 1842-ben Bugát Pál kezdeményezte a kémia nyelvének megmagyarítását, a munkába bevonta Irinyit is. Az akkor ismert hatvan kémiai elem közül négy régi nevét tartották meg. A vas, réz, ólom és kén voltak ezek. Az 56 új elnevezés azon-

ban nem bizonyult szerencsésnek. A magyar nyelvérzék – mint szervezet az idegen szöveget – kivette szókincsünkéből a fülünket sértő, idegen hangzású megnevezéseket. Nyomtalanul eltűnt, illetve meg sem honosodott az ibiny, büzeny, kékeny és 52 társa. Egyedül a higany tartotta meg nevét, mellyel jobb sorsra érdemes keresztapja, a magyar Prométheusz ajándékozta meg.

Dr. Dániel József

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

KODÁLY ZOLTÁNNÉ SÁNDOR (SCHLESINGER) EMMA 1863-1958

Egy régi összeírási jegyzőkönyv szerint dokumentálva van, hogy Schlesinger Mojses zsidó kereskedő városunkban élt, akinek az akkor 991. számú telekkönyvi nyilvántartás szerint ingatlana volt a Herengasse (Úri u.) nyugati oldalán (ma: Tóth Kálmán tér 2.) és a 903. számmal jelzett Wespengasse (ma: Darázs u.) déli oldalán. Minden bizonnyal nevezett alapíthatta Baja egyik legrégebb és legjobban felszerelt üzletét 1813-ban, majd a Hauptplatzon (ma: Szentháromság tér 3.) felépíttette mai formátumú emeletes házát, ahová vasüzetét is telepítette. A jómódúvá vált Schlesinger család később vezetéknévét Sándorra magyarosította. Felmenői ágából származott Schlesinger Emma, aki Baján született 1863. március 17-én.

Nem volt mód annak kiderítésére hogy hol és milyen tanintézetekbe járt, ám kitűnő nevelésben részesülhetett, mert nemcsak idegen nyelveket beszélt, jól zongorázott és a komponálásban is jártas volt. Feleségül ment Gruber Henrik gazdag budapesti kereskedőhöz, aki később elszegényedett. Az Andrásy út 41. szám alatti, első emeleti lakásuk valóságos zenei szalonná vált, ahol a legtehetségesebb magyar zeneművészek és a zene pártolói találkoztak. Gyakori vendége volt, pl. Mihalovich Ödön zeneszerző, a Zeneakadémia igazgatója, Kerner István karmester, Popper Dávid gordonkaművész, Thomán István zongoraművész, úgyszólván a századforduló körüli Budapest legfontosabb személyiségei. Az

egész hazai zenei élettel kapcsolatban állt a művelt, érdekes jellemű és vendégszerető Emma asszony, aki zongorázni és énekelni is tanult. Zeneszerzésre előbb Dohnányi Ernő, majd 1903-tól Bartók Béla, 1905 februártól 1906 márciusáig Kodály Zoltán tanította. Emma asszony szalonjában mutatta be Herzfeld Viktor zeneszerző tanár Kodálynak, mivel elődei külföldi szerepléseik miatt rendszeres képzését nem folytathatták, ezért új tanárt kellett beajánlania Kodály személyében. (Kodály is Emma asszonynál ismerte meg Bartókot 1905. március 8-án, mivel azideig sohasem találkoztak.

Kodály február 28-án kezdte el tanítását, heti két-három óra adásával. Főleg Bach és Beethoven műveit elemezte, magyarázta. A komoly és nehezen feloldódó, hallgatag mester szigorú tanár volt, Gruber Emma meg lelkiismeretes tanítvány. A huszadik óra után – amikor egyszer Bartók és Kodály együtt ebédeltek az okos, jól társalgó és kitűnő háziasszonynál – Bartók ösztönösen felismerte a két, kissé különc egyéniség egymásraultaltságát. A tanár-tanítvány közötti kapcsolat iránya – nagyjából hasonlevű nézeteik hatására is – előbb jó baráti, majd fokozatosan szerelemmé hevült. Az Énekszó, az I. vonósnégyes és gordonka-zongoraszónata ajánlása már Emmának szólt. Kodály külföldi utazásairól, népdalgyűjtési útjairól leveleket küldött Emma asszonynak, melyekbe mind több személyes hang vegyült. Így írt, pl. 1908 tavaszán: „Mindig feketében látlak magam előtt – és jóformán reggeltől estig látlak – abban a fekete ruhában, amelyik rajtad volt, amikor először találkoztunk ősszel, amikor újra fölfedeztelek – amelyekben legtöbbször láttalak télen – miatt egyre jobban szerettelek.”

Gruberék házasságát 1910. július 16-án hivatalosan is felbontották. Kodály még az év augusztus 3-án feleségül vette az elvált asszonyt. Bartók nászajándéka az Op. 9-es Vázlatok című sorozatának 3. darabja volt, az „Emmának és Zoltánnak” ajánlott Lento.

Dr. Kodály Zoltán 1907-től tanára volt a Zeneakadémiának, fizetése már biztosabb

megélhetést nyújtott számára. Így korábbi legénylakása helyett nagyobb lakást bérelhetett a város zajától kissé távolabbi, rózsadombi Áldás utca 11. számú ház második emeletén. Új otthonuknak barátságos kertje volt, ablakaiból szép kilátás nyílt. A lakást körülvevő környezet segítően hatott Kodály alkotó munkájára, és a tudós örömet fokozta egyéni boldogsága.

A több nyelvet beszélő, művelt, jól zongorázó, zeneelméletben jártas, a zeneszerzésben is tehetséges és emberséges egyéniségű Emma megérezte férje rendkívüli tehetségét. Egyéni ambícióit ezért korlátok közé szorítva, minden energiáját annak szentelte, hogy tevékeny közreműködésével segítse munkáját. Szinte élete végéig odaadó segítőtársa lett mindenkiben, a kottamásolásoktól kezdve a népdalgyűjtésig, (pl. népdalgyűjtő úton volt 1912 nyarán Bartókkal és férjével) a válások elviseléséig. Emma asszony hajthatatlan jellemzilárdságát, vélekedését tükrözi egy, a francia nagykövetségen rendezett fogadás, ahol Rákosi üdvözlésére a résztvevők sorfalat álltak, hogy kézfogással köszöntsék. Kodályékon kívül ott volt többek között Lajtha László zeneszerző és népdalkutató, aki kibújt a fogadás elől, átment egy másik szobába. A zeneszerző fiától tudjuk, hogy hallotta, amint a nagyothalló Emma elkiáltotta magát a nagyteremben „Zoltán, nehogy kezet fogjon ezzel a nagy kommunistával.”

Amikor csak lehetett, együtt voltak, együtt üdültek és pihentek. Így pl. 1911-ben a svájci Waidbergben, 1912-ben Olaszországban, 1914-ben Lausanneban, 1926-ban Dél-Olaszországban és Sziciliában 1925-ben egy adriai szigeten, Lussingrandéban, 1926-ban Dél-Olaszországban, Sziciliában és Veldes (Bled) fürdőhelyen. Egyik-másik külföldi meghívásakor hangversenykörútján elkísérte férjét Párizsba, Londonba, New Yorkba, Moszkvába. 1938-tól kezdve Kodály semmiféle meghívást nem fogadott el, a háború végéig nem hagyta el az országot, nem hagyta magára feleségét.

Áldás utcai lakásukból annak tulajdonosa már 1923 májusában ki szerette volna lakoltatni őket, ezért 1924. október 14-én az Andrássy út 89. számú házba költöztek. A Szálasi-féle nyilas hatalomátvétel után, 1944-ben ezt a lakást (ma: Kodály körönd 1.) lezárták és egy Hűvösvölgyi kerti házban húzódtak meg, ahonnan

feleségét a nyilasok el akarták hurcolni, de Kodály erőteljes fellépésével ezt meg tudta akadályozni. Mivel a Hűvösvölgyben ezután már nem lettek volna biztonságban, elfogadták egykori tanítványa, Járdányi Pál zeneszerző és néprajzkutató meghívását, és egy hetet töltöttek Járdányiék otthonában (ma: Cházár András utca), majd az Irgalmas Nővérek zárdájában (ma: Hegedű utca) laktak. A bombázások idején óvóhelyre vonultak. A zsúfolt pincéből az Operaház még zsúfoltabb pincéjében találtak menedéket az ostrom végéig. 1945. március 12-én költözhetek vissza lakhatóvá tett Andrássy úti otthonukba.

1954 augusztusában Emma asszony virágszedés közben a Szabadság-hegyen elesett, combnyaktörést szenvedett. Kodály beköltözött felesége mellé a kórházba, ideje nagyobb részét ott töltötte. Amikor feleségének állapota javult, alkotókészsége is visszatért. Amikor a beteg állapota megengedte, elutaztak Galyatetőre, ahol máskor is többször pihentek. Ott érte őket az 1956-os forradalom híre. Budapestre csak 1957 januárjában tértek vissza, ahol Emma asszony születésnapján, március 17-én Kodály saját versére írt kis háromszólamú kompozícióját énekelte el feleségének Kodály három egykor kedves tanítványa. Közöttük a bajai származású Katanics Mária.

Majd négy évig élt Kodály abban a tudatban, hogy a vég bármikor bekövetkezhet. Fájdalma mégsem volt kisebb, amikor boldog házasságuk 49. évében 1958. november 22-én felesége 95 éves korában elhunyt. Megrendülten búcsúzott tőle, maga írta társának gyászjelentését: „Életem és munkám hű társa Schlesinger Emmának született Kodály Zoltánné... minden halandó utolsó útjára tért... Élete útján áldást hozott minden vele találkozóra. Ahová ragyogó szemének egy sugara elért, ott világosság, melegség, élet fakadt. Mert szeméből jóság és szeretet áradt. Gyászolja mindenki, aki szeretete melegéből valamit megérezett. De legjobban az, akire a legtöbbet pazarolta, akinek életét földi paradicsommá tette.” A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Temesváry János írta róla – aki az Új Zenei Szemlében méltatta 1904. május 4-i szereplését – „Életét arra szenteli, hogy Kodály zavartalanul dolgozhasson.” Házasságuk a harmónia mintaképe maradt.

Kodályék egykori lakásán létesített Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archivumban (ma: Kodály körönd 1.) 1992-ben járván több kéziratos és nyomtatott műről készítettem jegyzéket. Egyrészt ott található saját műveiről, másrészt azokról, amelyeket zeneszerzők Emma asszonynak ajánlottak.

Az utóbbiakból említek meg hármat. Michalovich Ödön: Toldi szerelme című háromfelvonásos alkotást így ajánlotta: „Gruber Emma zeneszerző kollégámnak tisztelem és barátságom jeléül.” Seiber Mátyás magyar származású angol zeneszerző There was a king in Thull művén a szerző kézalírásával ez áll: „Emma asszonynak szeretettel Matyi.” A humor sem hiányzik Dohányi: Passalcaglia című darabjának ajánlásából, mely a következő: „Emma úrhölgynek ajándékozta hosszú szenvedés után a szerző.”

A teljesség igénye nélkül említhetők sikerei és művei. Első zeneszerzői debütálása 1906. május 4-én volt a Zeneakadémia tanári összejevetelén, ahol Thomán István zongoraművész felesége mutatta be néhány dalát. 1927. március 17-én, egy a Zeneakadémián rendezett Kodály dalesten Kászoni tánc című zongoradarabját Kentner Lajos zongoraművész játszotta. Egy pályázaton a Kászoni tánc és Gyermekdal című zongoraműveiből díjat nyert Londonban, Párizsban meg egy keringőkre kiírt zeneszerző pályázaton 1923 novemberében a második díjat kapta. Az ő alkotása Bartók: A gyermekek című művében a Szól a duda és az Árvagyerek; Kodály I. vonósnyegyesének fináléjában az ötnyelcades variáció. Egyik keringőjét, a Várj meg madaram című ének-zongorára és zenekarra is írt művében dolgozta fel Kodály. Egyik témájára Dohnányi Ernő zongoraváltozatokat írt. Komponált két kézre egy Berceuse, tovább Scherzo és Változatok címmel és két zongoraművet. Több kompozíciója jelent meg a Süddeutscher Musikverlagban. Önálló népdalgyűjtő munkát is végzett. Műfordítóként Kodály számos vokális kompozícióját ültette át német nyelvre. Az Archivumban található Emma Gruber szerzőnek egy francia címfeliratú, Intermezzo című és Emma Kodálynak az angol címfeliratú Hungarian country dance címmel írt kottája.

Európai utakon

Életút–beszélgetés dr. Dániel Józseffel

(2. rész)

Lapunk rendszeres olvasóinak biztosan feltűnt, hogy Dániel József cikkeinek megírásakor gyakran merít európai utazásainak gazdag élményanyagából. Majdnem kitapintható, hogy az írások szerzője mikor és merre kalandozott külföldön. De nem csak ezt, hanem azt is tükrözik ezek az írások, hogy a külföldi kirándulások programjának összeállítását bizony nagy mértékben meghatározta Dániel tanár úr olvasmány-élményei. A gyermek- és diákkorában elolvasott könyvekről, azok hatásáról már szó esett, beszélgetésünket most a felnőtt kor olvasmányáival folytatjuk.

– Először az olvasás értelméről, örömeiről szólnék, és mondanivalómat két gondolati tengelyre fűzném fel. Elsőként az irodalmi élménynek az időbeli érzékelést kiterjesztő hatásáról beszélnék. Az egyén tudatos életének körülbelül hatvan évével az emberiség történelméből aránylag rövid időszakot tud átfogni. Az európai irodalom kezdetén egy felhőbe burkolózó hegyorom áll, egy óriás: Homérosz. Megírta a trójai háború történetét, valamint a szereplők utóéletét. Nos, ettől az időszaktól napjainkig terjedő háromezer évet – ha nem is hézagmentesen – de lefedik az irodalmi alkotások. A megállapítás fokozottan érvényes az ókorra, az athéni virágkorra, valamint Róma aranykorának irodalmára. Bár nem ily bőséges hozammal, de azért a későbbi időszakokban is buzognak az irodalom forrásai. A középkor a hallgatás századait hozza. Kevés mű keletkezik, és ezek a mai olvasó számára nehezen élvezhetőek. Szerencsére az új kitöltésére vállalkozott a regényirodalom. A XIX. században pl. a svájci remekíró Conrad Ferdinand Meyer, a XX. században pedig – többek között – Sigrid Undset és Eyvind idézi meg a középkor emberének világát. Csak a XIV. század végén jelentkezik Itáliában a reneszánszot megelőző nagy irodalmi fellendülés, főként Petrarca, Boccaccio és Dante munkássága nyomán. A későbbi századokban aztán szinte hézagmentessé sűrűsödik a kor irodalmi tükröződése. Ezekhez az eredeti alkotásokhoz azonban hozzá kell tennünk a XIX. és XX. századi európai regényirodalom termését is. Például éppen a római császárság korszakát dolgozza fel

hitelesen nem egy kitűnő tollú európai regényíró, itt elsősorban Feuchtwanger és Robert Graves könyveire gondolok.

Az egyes történelmi korszakok irodalmi alkotásokon keresztül történő megismerése további adalékokkal szolgál világmépünk kialakításához. Másképpen látta a természetet, az emberek életét a különböző időszakok írója, gondolkodója. Az európai kultúra virágzásának első nagy korszakát az antik görög szellem ragyogó tűzijátéka vezeti be. Jellemző rájuk, hogy a természet jelenségeinek magyarázatánál kevésbé alapoznak a tapasztalatokra, kísérletekre; ez majd csak több évszázaddal később lesz az európai tudomány új módszere. A görögök inkább spekulatív módon közelítik meg a természetet. El kell azonban ismerni, hogy mindezt csodálatos intuícióval teszik, és bámulatra méltó pontossággal tudják magyarázni a jelenségeket. Lényeglátásuk olyan mélyre hatol, hogy például egyes jelenségek értelmezésére – melyekről már Aristoteles ad egy leíró jellegű magyarázatot – csak a XX. század fizikája mer vállalkozni.

Az irodalom tükrözi legpontosabban egy korszak életérzését; átélhetővé válik mindaz, ami a kor emberének lelkét feszítette. A gondolkodás fejlődésének fordulatait hozó, nagy korszakváltások szemléletét is az irodalom közvetítésével ismerjük meg. Válasszuk példaként a felvilágosodást.

A XVIII. század polihisztor alkatú és általában kitűnő tollú bölcselői a józan ész választják vizsgálódásuk eszközéül. A dogmákat szembesítik a bizonyíthatóság igényével. A józan értelem kritikájának vetik alá a társadalmi rendszer elvi alapjait, valamint az évszázadok óta hitelesnek elfogadott történelmi leírásokat. Kétségkívül jogos az ellenvetés, hogy a módszer kissé egyoldalú. Vitathatatlan azonban, hogy az értelem éles fénykévéje rendkívüli mélységekbe hatol. Lapozunk bele például Voltaire életművébe, akit a felvilágosodás pápájának tartanak. – Nem érdemtelenül. A szikkadt kis franciában a század legragyogóbb szelleme sziporkázik. Mégis megdöbbenő, hogy Európa két hatalmas uralkodója – akiket a történelem majd a „Nagy” jelzővel fog felruházni – szá-

bályszerűen verseng az írófejedelem kegyeiért. II. Frigyes porosz király tanítványi tisztelettel küldi rossz francia verseit javítgatásra ünnepeelt mesterének. Minden oroszok cárnője, II. Katalin pedig rangot, dicsőséget, akadémiai elnökséget ígérve csalogatja Szent-Pétervárra, és rendszeres évjáradékot folyósít a francia irodalom pátriárkájának. A töpörödött literátor újólág bizonyítja bölcsességét, az aranyakat elfogadja, de attól óvakodik, hogy a cárevna birodalmáról személyes tapasztalatokat szerezzen.

Voltaire könyvet ír XII. Károly svéd királyról. Ő az az uralkodó, aki kísérletet tesz arra, hogy Oroszországot a skandináv hegemonia vazallusállamává tegye. Ellenfele Nagy Péter. A kis létszámú, kitűnően képzett, jól felfegyverzett és zseniálisan vezetett svéd sereg sorozatos győzelmeket arat. Poltavánál azonban olyan megsemmisítő vereséget szenved el az oroszoktól, mely végleg szétfoszlatja Károly nagyhatalmi álmait.

Voltaire művében röviden jellemzi a Nagy Péter előtti Oroszország társadalmi viszonyait. Bár sohasem járt a moszkovita birodalomban, meglepő az az éleslátás, mellyel – nyilván irodalmi források átrostálásával szerzett információk alapján – jellemzi az országot.

„Egyik ősi egyházi törvényük halálbüntetés terhe mellett tiltotta az oroszoknak, hogy pátriárkájuk engedélye nélkül átlépjék országuk határát. E törvény arra szolgált, hogy ne legyen alkalmuk leigázott voltuk tudatára ébredni; s még tetszett is e népnek, amely mélységes tudatlanságában és nyomorában megvetette a más nemzetekkel való kereskedést.”

A könyvet először 1970 tájékán olvastam. Nos, Toncsi, nem megdöbbenő-e, hogy a francia szerző szemüvegén átpillantva látjuk: Oroszországban az alattvalók kormányzásának módszere három évszázad alatt mit sem változott? Elég néhány szót új fogalommal helyettesíteni, és a voltairei szöveg a brezsnyevi államdoktrína kritikájává alakul.

Összefoglalva: az írásokból letűnt századok lelke szól hozzánk. A múlt üzenetében elmélyedő olvasó vagy az intellektuális felfedezőút örömeiben vagy művészi élményben részesül. Mindkét forrás alkalmas arra, hogy az egyén tudatát háromezer év élmény- és tapasztalatanyagával töltsse fel. Ily módon a lét a múlt irányában meghosszabbodik.

Az olvasás másik jelentős hasznának azt tartom, hogy egy adott időszakra vonatkozóan horizontálisan is nagymérték-

ben kiterjeszhető világlátásunk. Tekintjük például át a II. világháború időszakát. Ezt a korszakot az én generációm már többé-kevésbé tudatosan élte meg, saját tapasztalatai voltak, hallgatta a rádiót, olvasta a sajtót. Az információk hatására mindenkiben kialakult egy kép. Ha azonban más szempontokból is át akarjuk tekinteni a történeteket, akkor ehhez az irodalom igen széles körű segítséget nyújthat. A II. világháború történetét áttekinthetjük például a nagypolitika nézőpontjából. Churchill 4000 oldalas művében megírta azt, hogy ő hogyan látta ezeket a drámai éveket. De folytatható a sor az egyik oldalról DeGaulle emlékirataival, Roosewelt-Churchill-Sztálin levelezésével, Roosewelt fiának könyvével („Apám így látta”), a másik oldalról pedig Ciano gróf és Goebbels naplóival vagy Keitel tábornagy és Schellenberg Gestapó főnök emlékirataival. A nagy csatákról viszont a hadvezérek is megírták ellentétes szempontok szerinti memoárjaikat. Így például Sztálingrád ostromáról Csujkov tábornok, illetve Paulus marsall vezérkari tisztje, Joachim Wiedner. Vagy: az El Alamein-i ütközetéről Montgomery, valamint ellenfele, Rommel tábornagy. Megírják emlékirataikat a háború szenvedő alanyai és a kisemberek is. Például a koncentrációs táborok borzalmairól Mengele boncoló orvosa dr. Nyiszli, és a szegedi klinika professzora, Jules Miklós számol be könyvében. David Rubinowycz naplója a gyermek szemszögéből örökíti meg a varsói gettó eseményeit. Anna Frank egy hollandiai padlásosztályában írja le a szorongás élményét. A Meztelenek és holtak, Most és mindörökké és az Oroszlánkölyök című regények az amerikai katona szemléletével mutatja be a II. világháború történéseit. Sok érdekességet találunk azokban az írásokban is, melyek a világháború idején nem jelenhettek meg. Így például Szimonov és Steinbeck ki nem adott riportjai csak több évvel a világháború befejezése után jelenhettek meg. Az ellenvélemény megismerése is hozzátartozik ahhoz, hogy egy korról lehetőség szerint tárgyilagos képet alakítsunk ki. A fekete-fehérben való látás általában az egykönnyű emberek sajátja.

- *Az eddig elmondottakból úgy tűnik, hogy a történelmi olvasmányok, ezen belül is mintha főként a II. világháborús könyvek állnának felnőttkori érdeklődésed homlokterében. Mi váltotta ezt ki nálad? Személyes érintettség, vagy tettenérhető ebben is a fizika iránti fokozott érdeklődésed?*

- A történelem iránti érdeklődés alkati adottságom. Mindig szívesen olvastam a háromévezredes nagy dráma döntő sorsfordulatairól. Megfigyeltem egy különös dolgot. Bár az ember életkörülményei, tudománya, civilizáltsági foka természetesen óriási mértékben változott meg, ösztönei sajnos nem sokat szelídültek. A II. világháború időszakával nyilván azért foglalkoztam részletesebben, mert – amint az előbb említettem – a tragikus időszakot a kortárs döbbenetével éltük meg.

- *Olvasmányaidon alapuló szellemi utazásaidat hogyan tudnád realizálni barna, illetve kék útlevelled birtokában?*

- A közérthetőség kedvéért el kell mondanunk, hogy a „barna”, kb. harminc éve megszűnt szolgálati útlevél volt. Kétségkívül szert tettem érdekes tapasztalatokra a hivatalos utakon is. Európáról szerzett ismereteim főforrásai azonban a magánjellegű, gondosan megtervezett utak voltak. A felfedező utakat gépkocsin tettem meg, élvezve a minden kötöttségtől mentes, korlátlan mozgás szabadságát. Az autóval való közlekedés adja meg egy ország, egy nép, egy táj legtökéletesebb megismerési lehetőségét.

- *Tehát az utazás egyik jelentősége az lenne, hogy megkeresd azt a vidéket, azt a tájat, amely egy jelentős – és számodra kedves irodalmi alkotást ihletett?*

- Az utazás jelentőségét megfogalmazhatnám úgy is, hogy a szöveghez keressük meg a képet. Ez az értelmezés azonban kissé sekélyes. Valójában arról van szó, hogy a művet létrehozó élménynek keressük meg az ősforrását, abból meritünk mi is, és értékeltjük saját ízlésünk szerint. Miről is lenne itt szó? Válasszuk példaként kedvenc könyvem, Romain Rolland „Colas Breugnon”-ját.

Az 1650 táján írt képzeletbeli napló szerzője egy Clamecyben élő asztalosmester. Legyünk pontosak: a gyalu, véső és faragókész e művésze a fa szobrásza is, aki a szépséges formák százait bontja ki a tölgyek, diófák és hársak szelíd nimfahátából. Bár imádja mesterségét, és belső örömmel gyönyörködik az alkotó agy és az ügyes ujjak harmonikus együttműködésében, nyitott az élet egyéb szépségeinek befogadására is. Feloldódik egy áprilisi délelőtti tavaszi zsongásában, megcsodál egy virágzó almafát. Nem érzéketlen a kevésbé légiés élvezetek iránt sem: a műértő átélésével részletezi egy burgundiai lakoma fűszeres fogásainak nagyszerűségét. A kemény munka heteit vidám

kóborlással piheni ki. Borissza cimborái: Paillard mester, a nótárius és Chamaille plébános társaságában nyakalja a pókhálós palackokba zárt, aranyként csillogó italt. A poharazás nem korhelykedés, a bor szellemétől ihletett agyak józan francia racionalizmussal szedik ízeire a világháborúktól dúlt kor politikai kényszerképzeteit.

A kisregényben Rolland szülőföldjének múltját eleveníti meg. Clamecyben született és a jó húsz kilométerre fekvő Vézelayban éli le élete utolsó éveit.

Clamecy és Vézelay távol esik a turisták szokásos útvonalaitól. Azok zárandokolnak csak el Burgundia szívébe, akik Romain Rolland alkotóműhelyét vagy a vézelayi Madelaine templomot keresik fel. Szerfelett meglepő, hogy Rolland legcsekélyebb mértékben sem élt a valóság átférfálására jogosító írói szabadsággal. Azok a falvacskák, kastélyok, templomok, melyekben Breugnon megfordul, mind megtalálhatóak a Michelin óriási nagytérképén. No persze ez jelzi, hogy Burgundia tündéri tája nem szorul költői megszépítésre. A szelíd lankákon szőlősorok, ezek termik a palackozható napfényt, az aranyszínű Chablist. A sűrű erdők mélyét augusztusban is hűvösség üli meg, a dűsfűvű réteken faóriások mészélik. A kanyargó Yonne ezüstszalagja szeli át a képet, a bassevillei szirtek valóban fenyegetően szegzik ki vadkan-agyaraikat. Az élményt a Madelaine templom belsejének látványa koronázza meg. Alapkövének lerakása idején hazánkban még Szent István országolt. A gall alkotóerő már ekkor létrehozta a kontinens építészeti csodáját. A kereszt-hajó helyéről a bejárat felé pillantva, a virágzó román stílus csúcsteljesítménye szemlélhető, az oltár irányában folytatódó szakaszon remekművű gótikával épült ki a templombelső. A katedrálisból lefelé haladunk az erősen lejtő utcán. Balra szerény polgárház viseli a Francia Akadémia emléktábláját. Az épület a nemzet tulajdona, itt alkotta műveit élete utolsó szakaszában Romain Rolland. Jobboldalon széles panorámájú vendéglő-terasz csalogatja a turistát. A hegy oldalát napfény cirógatja. Ezt a szelíd poézisű tájat népesítette be XVII. századbeli fürge agyú, pergő nyelvű, pezsgő életkedvű franciákkal az író. Mít is tett tulajdonképpen? Szellemmel töltötte meg a szellemet derűjével alkotásra ihlető vidéket. Nos, körülbelül így tudnám szemléltetni az irodalmi élménynek egy utazási céllal való összehangolását.

Az utazás természetesen ad más élményeket is. A fűgén gördülő kereknek el műemlék-városokhoz, festmények, szobrok, szemet gyönyörködtető harmóniájú épületek lelőhelyeihez. A dió ízes beléhez csak a kemény héj feltörése után férünk hozzá. Sokszor járunk így a műemlékekkel is. Nem egyszer autóztam sok száz kilométert egyhangú, érdektelen vidéken, hogy végül feltárukozzék a csoda.

Útjaim négy európai országot kerültek el, közülük azonban csak kettő – Görögország és Portugália – kihagyását sajnálom. A személyes tapasztalaton alapuló tájékozódás után két olyan tájegységet választottam ki, melyek mindegyikét szellemi hazámnak érzem. Mindkét föld a latin kultúrkörhöz tartozik: Olaszország, illetve Franciaország. Bő évet töltöttem a gallok földjén (természetesen számos időintervallumra tagolva), és kocsim kerekai legalább százezer kilométert suhantak ezen a minden szépséggel megáldott tájon. Kell azonban tennem egy kiegészítést. Barangolásaim során jártam Németalföldön is. Olyan csodákra akadtam, hogy az eredetileg napokra tervezett tartózkodás hetekre nyúlt. A kimeríthetetlen élményanyag ismételt visszatérésekre készítetett. Főként Flandriát kóboroltam be újra- és újra. Igaz, hogy Brüsszel Grote Markt-ját már Victor Hugo Európa legszebb főterének nevezte, de ez a minősítés elkerülhetette az útikönyv írók figyelmét. Pálfi József Benelux könyve a legsoványabb a Panoráma kiadványai közül. Pedig Belga kisvárosokban is találunk káprázatosan szép főtereket, csipkefinomságú kőfaragványokkal ékes homlokzatokat és finom művű gótikus templomokat. Továbbá mind színvonalát, mind a képek mennyiségét tekintve, bámulatosan gazdag Németalföld festészete. A néhány nagy név gazdáján túl a „kismesterek” többtucatnyi alkotóműhelye kitűnő képekkel borítja el a templomok, közgyűjtemények és magánképtárak falait. Eredetiségüket esetleg beárnyalja a nagyok hatásának vetülete, azonban technikai tudásuk káprázatos.

Meglepő viszont, hogy a világörökségbe ajánlott értékek lajstromozásánál sem Belgium, sem Hollandia nem buzgólkodott. Úgy tűnik, hogy ezek a századok óta fényben és jólétben élő nagypolgárok valami arisztokratikus belső érték tudattal lefitymálták az önmutogató tülekedést.

Az irodalomból jól ismert, háromcsillagos műrecekkel (ez a Shell atlasz csúcsművészet) való szembesítés hozhat meglepetéseket is. Nézzünk egy példát! A művészettörténészek Leonardót, Michel-

angelót és Raffaellót tekintik a festészet felülmúlhatatlan mestereinek. Leonardo da Vinci legjobb képének pedig a Mona Lisát tartják. Mikor e képet 1966 és 1968-ban láttam, még tökéletesen élvezhető volt. Nem fedte üvegalitka, és a néző oly közelről vehette szemügyre, ahogyan óhajtott. Ez lényeges szempont, mert a kép finom művű, a mester leheletkönnyű ecsetvonásokkal dolgozott. Másrészt Franciaország idegenforgalma a mainál kisebb lévén, jóval gyengébb volt a látvány-kihippó jellegű turistanyáj sodrása. Így a kép előtt akár fél órára lekövetelő szemlélődő sem akadályozta a többi nézőt. A Gioconda azonban nem hozta meg a várt élményt. Számos arcképre emlékszem vissza, melyek a szépség sokkal mélyebb látomását idézték fel. Nem arról van szó, hogy Leonardo művészi stílusa volt számomra idegen, hiszen a Louvre-ban található többi alkotásában láttam a felülmúlhatatlan remekművet. Az utolsó évtized óvatossági rendszabályai szegény Mona Lisát tökéletesen elszigetelték rajongóitól. A vastag páncélüveg álnokul csillog, a nagy ívű korlát oly távol tartja a nézőt, hogy a kép élvezhetetlen.

Előfordul természetesen az is, hogy a valóság messze túlszárnyalja az előzetes elképzelést. Ismertem már építészeti munkákból, metszetek alapján, hogy milyen a gótikus katedrális szerkezete, támaszrendszere, milyen boltozási módszereket használtak. Láttam már a legismertebb gótikus templomok fényképét, ezek azonban nem ébresztették fel bennem azt a várakozást, hogy valamilyen rendkívüli építménnyel fogok találkozni. Pedig a helyszínen megtörtént a csoda: a gótikában az emberi szellem legmagasabb rendű alkotásait láttam megtestesülni. Mondhatnám azt is, hogy a képzőművészet, az irodalom és a tudomány összes területét számításba véve, a gótika olyan csodálatos teljesítményt nyújtott, amit az emberi szellem sem a művészetben, sem más területeken nem múlt felül.

A valósággal való szembesülés ezen a területen is hozott meglepetést. Közismert, hogy a Notre-Dame Párizs egyik legjelentősebb építészeti nevezetessége. A templom valóban arányos, külsejét tekintve impozáns alkotás. A főhomlokzat díszítményei kecsesek, szemet gyönyörködtetőek. A szobrok archaikus szépséggel tündökölnék. Belseje azonban sötét és nyomott. Hiányzik a gótika lényege, a magasba szökkenés és az áradó fény. A francia vidék katedrálisai viszont sok esetben haladták meg az előzetes várakozást.

Strasbourg, Reims, Amiens és Chartres főtemplomainál ez kevésbé meglepő, hiszen ezekről a szakirodalom is szuperlatívuszokban lelkendezik. Első vonalbeli remekműveket találtam azonban Laonban, Toursban, Troyesben vagy Vézelayban is. Ez csak néhány kiragadott példa. A francia építőművészet gazdagságát jól szemlélteti, hogy keresés nélkül is remekművekre bukkanhatunk.

A Párizsba vezető RN3-as, főút áthalad L'Épine-en. A település lélekszáma nem éri el Bácsszentgyörgyét. A vendéglő, pékség és fűszerüzlet köré vagy három tucat ház csoportosul. Az imponáló méretű katedrális azonban – melyet egy püspök vagy földesúr bőkezűsége emeltetett – aki az Új Zenei Szemlében méltatta 1904. május 4-i szereplését stílusának tisztaságával, légiességével felülmúlja legjelentősebb gótikus műemlékünkét, a Mátyás-templomot. Ahányszor elhaladtam ezen az úton, mindig leparkoltam a templom elé. Az élmény felemelt és elgondolkodtatott. Igaz, a francia polgár pénztárcája is vastag, de milyen gazdag a lelke, hogy évszázadok viharán át megóv egy ilyen műreket? Az egykor nyilván népes település lakói elvándoroltak, a gall alkotóerő művét azonban megőrzi a nemzet féltő gondossága.

Az utazásnak érdekes hatása, hogy felszabadít olyan életrészleteket, melyek a megszokott környezetben maradványokként nem jelentkeznének. Mikor vándorlásunk során egy új, történelmi múltú városba érkezünk, hat ránk azoknak az évszázadokkal ezelőtt kihunyott generációknak a csillogó csigahéja, mely egykor élő, lélegző világot körülvette. Hat ránk a genius loci, és lelkiileg akaratlanul is hasonlítunk, idomulunk egykori létformájukhoz.

Otthoni megszokott környezetében mindenki kiteljesítheti az önmegvalósítás valami hétköznapi változatát. Az utazás során továbblebegve tér és idő felett, a létezés, a tudat kiteljesedésének új – és új formáit élhetjük át. Olyan ez, mintha egyéniségünket valami varázslattal megsokszoroznánk. Az utazásnak ezt a bővületét mindenki átélheti, aki előzetesen szerzett ismereteinek eredeti öntőmintáját keresve vándorol Európa történelmi levegővel telített vidékein.

Az élmény e formájának első leírását egy több mint kétszáz éve megjelent könyvben találtam meg. Goethe a XVIII. és XIX. század fordulójának legegységesebb szelleme. 1786-ig bejárja az irodalom csúcseit, és megízleli a hatalom gyakorlásának édességét is. Olyan sike-

rek és élmények nyenc élvezője, melyekben harminchét éves koráig kevés halandó részesülhet. A weimári herceg mindenható minisztere, mikor ebben az évben Karlsbádból megiramodik, és utazóhintóját Itália felé fordítja. Ez az Észak-Európa élményeit az utolsó cseppig kiszűrő világpolgár így vall a latin föld és kultúra varázsáról: „Egyáltalán, semmihez nem lehet hasonlítani azt az új életemet, amit egy gondolkodó embernek egy új ország megszemlélése jelent. Én, noha ugyanaz vagyok, aki voltam, úgy érzem, a csontom velejéig megváltoztam...”

- Az elmondottakból az derült ki, hogy életed során tett utazásaid főként a klasszikus európai műveltség szellemi és valóságos tájaira vezettek. Más földrészek nem vonzottak?

- Utazásaim során valamennyire megismerkedtem más kultúrkörökkel is. Egy törökországi utazás során megízleltem az iszlám művészetét. Jártam Afrikában, ahonnan azonban szintén az antik kultúra emlékeivel tértem haza. Líbiában ugyanis a homok és az arabok szokásai megkímélték a római műemlékeket. A sátorozó nomád nép nem használta fel a kőveket építkezéshez, nem úgy, mint Rómában, ahol a Capitólium márványtömbjeit széthordják, és paloták alapjaiba falazzák be. Rövid gyarmati uralmuk idején az olaszok kiásatják a futóhomokból eltemetett városokat. Sabratha és Leptis Magna oly épségben maradtak fenn, mint Európában például Pompei.

Barátaim dia-és filmvetítésein Afrikát, Japánt, az Amerikai Egyesült Államokat, Canadát és Dél-Amerika egyes részeit is láttam, azonban mind ezek a felvételek, mind pedig olvasmányaim arra mutattak, hogy azok az élmények, melyek ott megszereshetőek, nem mérhetőek az európaihoz. Arra a következtetésre jutottam, hogy ami a világból látnivaló, annak jelentős része öreg kontinensünkre koncentrálódik. Az életünkben rendelkezésre álló pénzt, időt és energiát racionálisabban tudjuk felhasználni, ha Európa szépségeit nézzük meg, hiszen az igazi nagy élményforrások itt szinte kiapadhatatlanok.

- Eddig nagyrészt utazásaid szellemi hagyatékáról esett szó, tájélményeidet alig emlegetted.

- Valóban így van, pedig Európa természeti szépségei felülmúlják a világ hasonló jellegű látnivalóit. Trópusi tájat persze ne keressünk kontinensünkön. Még valami: itt valahogy emberszabásúbb a természet, mert nincsenek oly zordon óriások, mint a Himalája vagy az amerikai Sziklás-hegy-

ség. Az európai méretek közelebb állnak az emberi lélekhez, és valószínűleg ezzel függ össze, hogy ilyen finom művű a mi kultúránk és tudományunk. Az nem lehet véletlen, hogy amit az emberi szellem megalkotott, az javarészt mégiscsak Európában született meg és ez áramlott szét az egész világban.

- Köszönöm a beszélgetést az egykori diákok nevében, akiknek ez által bizonyára árnyaltabbá válik a kép, amit szigorú, de mindig következetes tanárúkról őriznek. Köszönöm az interjút olvasóink nevében is, akiknek ez a háttérbeszélgetés bepillantást nyújthat Dániel József írásainak kulisszatitkaiba.

Schmidt Antal

„Olajkút” volt, de meleg víz...?

Amikor 1950 nyarán elfoglaltam első és egyben utolsó munkahelyemet, Takács Endre levéltáros és megbízott múzeumvezető az első napon így igazított el: „Baja a meg nem valósult álmok városa”. Megállapításának alátámasztására többek között elmondta, hogy azért nincs melegvizű fürdő, mert annak idején a városurai szűkmarkúak voltak: olajat kerestek az angolok, de melegvizet találtak. Felajánlották a városnak, hogy csak a levett csövek árát fizessék meg, de a bajaiaknak nem kellett. Később még többször hallottam ezt a históriát. Miskolczi Feri bácsi még arra is emlékezett, hogy novemberben fürödtek a Sugovicában, annyira felmelegítette a beléömlő 73 fokos víz. Amikor a 60-as évek elején hallottam, hogy a piactérenél fűrni akarnak, és felemlítették a régi históriát is, elővettem a régi újságokat, kiírtam a híradásokat, s átadtam tanácselnökünknek, majd a Bajai Hírlap 1964. júl. 29., aug. 5. és 19-i számaiban le is közöltem.

A Bajai Honpolgár 1990. márciusi száma közölte Gyulavári József gyűjteményéből az „Angol olajkutatás”-t ábrázoló fényképet. Ez serkentett arra, hogy bár rövidebben, de ismét közöljem a kutatás történetét. Ebből most csak néhány adatot említenék: 1924. szept. 15-én érkezett több vagonban a felszerelés, egész kis vá-

rost építettek fel a szigeten. December 10-én örömmel jelentik, hogy 220 m mélységből a csökolonc tisztításakor feltörő víztömeg színén megjelentek az egyenletes erővel bugyborékoló földgáz kiömlések.

1925 februárjában a Baja Újság bizakodva írta, hogy 1235 m-nél tartanak, s a földrétegek nem zárják ki a gáz lehetőségét. Bár az elején olajkutatásról volt szó, a híradások többnyire földgáz emlegetnek. A Független Magyarország 1925. jan. 13-án írja, hogy a geológusok szerint „gáznak kell lenni, mert még nem akadtak vízre a fúrás nyomán.” A Bajai Újság július 16-án közölte a szomorú hírt, hogy a fúrást befejezték, „még csak sós vizet sem találtak”. Miután júl. 10-én 1369 m mélységben elérték azt a réteget, melyben az olajnak kellett volna lennie, telefonon jelentették Bőhm igazgatónak, aki ugyan csak telefonon utasítást adott a fűrőüzem leszerelésére. „Péntek óta a csövek kiszédeése folyamatban van.” Aug. 8-án írják, hogy 25 vagon csövet süllyesztettek le, ami öt és fél milliárd koronába került. (Akkor is infláció volt). Huszonhatodikán még 300 méter cső volt a földben. „Ha kész a kiemelés, nivellálják a talajt, a legkisebb lyukat, mélyedést is betömjük, mert a sziget tulajdonosával kötött szerződés kötelez.”

Az idézetekből világos, hogy nem találtak melegvizet. A csövekkel kapcsolatban a várossal sem tárgyalhattak, hisz telefonutasításra azonnal megkezdték a kiemelést. Szeptemberben a terep rendezése után már el is hurcolkodtak. A két napilap mindig rivalizált egymással, gyakran cáfolták a másik híreit. Ha lett volna valami, biztos megírják. Szinte hetenként támadták a város vezetését, hogy nincs fürdő Baján, bezzeg más vidéki városban gőzfürdő is van. A legkülönbözőbb javaslatok jelennek meg ebben az időben, de egyetlen szóval sem említik, hogy a szigeten szabadon folyik a forró víz. Nem is cáfolnak ilyen mendemondát. Hosszú beszámolókat közölnek a városi közgyűlésekről, közlik a vitákat, személyeskedéseket a fürdő építéséről, hisz Baján csak 84 fürdőszoba volt akkor, de senki sem említi a meleg vizet. Nyilván a legenda később keletkezett, és szívósan él.

Ez persze nem jelenti azt, hogy jobban előkészítve, megfelelő helyen nem találnának melegvizet, ami bizonyára nagy hasznára lenne városunknak.

Solymos Ede

Egynémely hétköznapiok Kossuth Lajos életéből...

Az utóbbi években mintha kevesebbet emlegettük volna „Kossuth Apánkat”. Most aztán bicegve beindult a bicentennáriumi megemlékezés. Pedig 200 éve éppen csak megszületett. Nem is volt csodagyerek. A megemlékezők az ünnepi Kossuthot fogják emlegetni. Kidomborítani, hogy miben a legnagyobb: szónok, a leg..., leg...stb. Ám volt ő hétköznapi ember is.

1840. május 1-jén tűzvész pusztította el Baját. Ugyanezen a napon 3 évi börtönélet után kegyelmet kapott Kossuth Lajos. A véletlenszerű aznapi történések, egybeesések között valamiféle összefüggést keresni akár az ünneplések okán is (a szokásos magyar módi túllihogást pláne kerülendő) enyhén szólva groteszk, esetünkben talán ízléstelen is lenne.

Szabadulása napján Kossuth váratlanul toppant be hűgához, és másnap együtt látogatták meg özvegy édesanyjukat Alsó-Dabason. A látogatást többször megismételte, miközben ügyvédi irodát szándékozott nyitni Pesten, hogy megéljen.

Baja népe a rettenetes tűzvészben alig menthette a pusztát. Az anyagi kárt 4 224 368 váltó forintra becsülték. A nagyméltóságú magyar kir. Helytartótanács jún. 9-én kelt rendeletével „Illően kéretnek: a szerencsétlenültek ínségét és szükségét emberileg enyhíteni.” A Hírnök már május 21-i számában közzéteszi: „Felhívás a bajai tűzkárosultak gyámoltására” Többek között így írtak: „Hazafiak! Itt az alkalom, egy legszebb emlékszóbot egy honi városnak, melyet a tűzkár földszínig lerombolt, hamvaiból újraemelésre! kezdjünk a nagy munkához, kezdjünk mindnyájan egyesített akarattal, tehetségünk, erőnk szerint; adjunk mindnyájan mit és mennyit adhatunk: a gazdag adjon ezért, hogy ne feküdjék Isten haragja s a nyomorultak átka elzárt kincsein, a szegény pedig azért, hogy Isten áldása tenyesszen az ő munkáin.”

A Felhívás hatására országos gyűjtés indult (pedig abban az időben városi, falusi tűzvészokról hetente lehetett az újságokban olvasni; kisebbek-nagyobbak, de az igaz, hogy nem bajai méretűek), aminek eredményeképpen a szerény adományokból július 21. napjáig 21 324 Ft 39 kir. pengő gyűlt össze. Ki tudja, hogy az összetartozás, a segíteni akarás fokozásá-

hoz elegendő volt-e, vagy kellett-e a fentebbi Felhívás? Hiszen akkoriban jóval kevesebben olvastak újságot.

Az adakozók nevét, adományuk mértékét az Emlékkönyvből (Denkbuch des grossen Brandes in Baja 1840 an Iten May von A. Schönberger, Pesth 1841) tudhatjuk. Ennek 63. oldalán látható gót betűkkel írva: „L. Kossuth 3 Ft 2 kr.” Összehasonlításként: a Bácsi Ferenc-csatorna hivatalnok és személyzet kollektívája 15 Ft-ot adott.

Nem hagyható ki, ha már szóba került ez a történet, hogy az elsők között azonnal segített élelemmel és építőanyaggal magánvagyonából Girk György püspök, akiről ezért volt Baján utca elnevezve...mert ő még biztosan ismerte a latin közmondást: „kétszer ad, ki gyorsan ad”.

A fentiek alapján mégis volt egy vékony összekötő fonál a két május 1-jei történet között.

Nem ő lett volna Kossuth Lajos, ha közéleti ténykedése – akár a hétköznapi szintjén is – kimerült volna az adakozásban.

Megyeggyűlésekre járt, és mondott beszédet – a Pestin nevezte Széchenyit a legnagyobb magyarnak (amitől Ő gyanakodni kezdett). Kossuth lapindítási engedélyért folyamodott, de hiába. Ezért elfogadta Landerer meghívását és a Pesti Hírlap szerkesztője lett 1841 januártól. A lap rengeteg energiát kötött le, Landerer is rosszul fizette, de csak 1844 márciusában mondott fel.

Ez alatt az idő alatt próbálta megvalósítani tervét. Iparegyesületet akart létrehozni. Amíg börtönben volt, családja és az ő megsegítésére indított országos gyűjtés indult, és az ebből megmaradt 20000 Ft-ot erre akarta felhasználni. Az Iparegyesület végül is 1842-ben megalakult, és ennek köszönhetően az első, majd a további magyar iparmű kiállítást is megszervezte. Az első kiállítás utáni együleti ülésen Kossuth Lajos mint aligazgató tartotta beszámoló jelentését és ennek alapján jutalmazták a kiállítókat.

1843-ban alakult Pesten a „Jégverés ellen kölcsönösen biztosító magyar egyesület”. Az egyesületi kormány elnöke (sic!) gr. Batthyány Lajos, a kormányzótagok egyike Kossuth Lajos volt.

Érdemes megemlíteni az alapítás indo-

kai közül néhány gondolatot. „Ha... egyéb okunk nem volna is, mint az, hogy a külföldi pénzvisszonyainkban mindenütt, ahol csak lehet, függetlenek legyünk... illy munkálat által saját honfijainknak nyújthatunk hasznos foglalkozást...már ez is elég arra, miszerint e honban jégverés ellen kölcsönösen biztosító intézetet alakítsunk.

Honunk legnagyobb kincse éppen földünk természetvényeiben áll, s ez nemzetünk tőkéje...a kölcsönös biztosítások eszméjét népszerűvé tenni egy fő feladat, melyet idegen kézre bízni, s magunkat, kik vezérek lehetünk, másoknak alárendelni nemcsak szégyen, hanem káros is.”

1844-ben az Iparegyesület fejlesztése érdekében szükségessé vált a fizikai szertár berendezéseinek fejlesztése, pénzszűke miatt kölcsönre volt szükség. A kölcsön jegyzésben Kossuth 100 Ft-tal vett részt.

1843. augusztus 31-én Pesten megalakult a Magyar Kereskedelmi Társaság. Elnöke Batthyány Lajos, választmányi tag Kossuth Lajos. A társaság részvényesei Bajáról Fazekas Ferenc, Radányi Péter, Krausz Károly kereskedő, illetve Allaga Imre. Két hónap múlva újabbak: Pilaszanovics József táblabíró, Kozik Sándor, Fúró Sámuel épületfa-kereskedők, valamint Pilaszanovics (szül. Kardos) Mária, Pilaszanovics Júlia, Szedlák Ferenc.

Ezekben az években hozta létre a Honi Ipar Védegylet is (iskolában ez utóbbiról és a Pesti Hírlapról tanultunk). Az 1840-es években közlekedéséből elhatározott és közadakozásból megvalósítandó Hunyadi Mátyás emlékművére is adott Kossuth 1 Ft-ot. Bajáról Paukovich János bajai tanácsnok 1 Ft-ot és Albrecht József baja város bírja 1 Ft-ot adott. Baja város közönsége 10 Ft adománnyal járult hozzá (még 1840-ben!).

Történeti érdekesség, hogy az 1846-os iparmű kiállításon Deutsch és Kadelburger urak első pesti finomposztó gyárosok „Batthyány-Deák-Kossuth kelméket állítottak ki.

Vajon mi lehetett ez? A mai marketing csírája, vagy a valós népszerűség megjelenése? És vajon mennyit ért egy-egy adományozott forint? Akkoriban (1840-ben) Pesten a búza novemberi ára 94–120 váltó garas pozsonyi mérőnként, Bécsben 148–162.

De hol van már az a Pozsonyi mérő, hol van az a garas...és hol van az a Magyarország?

Dr. Balykó Barnabás

„Én már választottam hazát...”

Bácskai családtörténet a gyermek szemével

— részlet —

3.

Békétlenségek a faluban és családukbán

Bezdánban a lakosság túlnyomó többsége magyar volt, és a jugoszláv idő alatt is jól megférte a két nemzetiség. A német anyanyelvűek, mint korábban is, kénytelenek voltak megtanulni a többségi nyelvet, de a szerb nyelvvel egy kicsit más volt a helyzet. Az államnyelvet, a szerbet először csak a fiatalabb férfiak sajátították el, mert a katonaság ideje alatt erre módjuk is volt, de a lakosság többi rétege csak akkor kezdett szerbül is tudni, amikor az iskolában egységesen mindenkinek az államnyelven kellett tanulnia. Az utcán, a piacon, az üzletekben minden maradt a régiben. A bálban – anyám elbeszélése szerint – szerb kólóval kellett kezdeni a táncot, de utána a zenekar már úgy zenélt, ahogy a megrendelés „parancsolta” (hol csárdást, hol polkát, hol keringőt).

Szüleim elbeszéléséből tudom, hogy a harmincas évek elején községünkben is megalakult a helyi németiség részére a Kulturbund nevű szervezet. A németiség kulturális hagyományait ápolta: gyűjtötte a régi népi játékokat, mondókákat, népdalokat, szokásokat és az archaikus nyelvet is, melyet a XVIII. században betelepültek részben megőriztek. Kézimunka is folyt az összejöveteleken. Őszi-téli estéken kötöttek, fontak, kukoricacsuhéból szatyrok, papucskok, lábtörölők készítését tanulták. Régi néptáncokat is felújítottak (susztértánc, klumpatánc stb.). Az összejöveteleken azonban hamarosan olyan előadások is elhangzottak, amelyek már nem a népköltészetéről, népművészetről, hanem a németiség egészének összetartozásáról, birodalmi szemléletről szóltak. Az „előadók” főként Apatinból és Hód-ságról jöttek, de voltak olyanok is köztük, akik egyenesen Németországból keresték fel céltudatosan a Bácskát. Hamarosan érezni lehetett a feszültséget a magyarság és a Kulturbund tagsága között. Amikor a szervezet Volksbunddá változtatta a nevét, nyíltan kivilágolt, hogy a német

nemzetiszocialista ideológia terjesztése lesz a szervezet legfőbb feladata. Erre az időre szüleim már rég hátat fordítottak a kezdetben még politikamentesnek mutató szervezethez. Kik voltak a tagjai? Elsősorban németiség a legszegényebb rétege: a kisiparosok, kiskereskedők, vendéglősök, akik felemelkedést vártak tőle, vagy a konkurencia megtörését remélték általa. A középréteg és a módosabb gazdák kezdetben háttérben maradtak. Egy részük ugyan vezetővé vált a Volksbundban, mások azonban a szervezet ellenségeivé váltak, őket az elhurcolás rémével igyekeztek megfélemlíteni a lelkesebb tagok. Az Anschluss után még aktívabbá váltak Jugoszláviában a náci szervezetek. Munkát is lehetett már vállalni a szomszédos Harmadik Birodalomban. Két nagybátyám Szepi batya meg Ferenc batya is vállaltak a volt Ausztriában egy-két hónapos munkát, ahol nagyon jól kerestek (el is kápráztatták őket), és az új eszméknek is híveivé váltak – egyelőre! Hazatérése után Ferenc batyának már volt barna inge náci karszalaggal, és ha összejövetelekre indult, fel is öltötte, ha ópapa nem látta. Ezzel a családon belül suba alatt megindult a békétlenség, érződni kezdett a feszültség, de még jó ideig nem vezetett szakításra.

Közben történt még egy nevezetes és emlékezetes esemény: 1941 húsvétjára a Dél-Bácska és így Bezdán is újra Magyarországhoz került. Ópapa kezét fogva vártuk a Kolut utcán, a diadalkapu mellett a bevonuló honvédeket, akik csak nagy nehezen érkeztek meg a határ felől, mert a felrobbantott utat kellett előbb rendbe tenni. Egy oldalkocsis motorkerékpáros járőr nyitotta meg a sort, majd teherautókon érkezett meg a gyalogság és a többiek. A lelkesedésből úgy tűnt, hogy mindenki örül ennek az eseménynek. Ópapa később is gyakran hangoztatta, hogy életének egyik legboldogabb napja volt a régi hazához való visszatérés.

A mi utcánkon is keresztülvonultak Zombor felé a katonák: előttünk egy tü-

zérüteg tartott rövid pihenőt. Ómama frissen sült kenyérral, kolbásszal és sonkával kínálta a honvédeket. Nem kellett a katonákat biztatni az evésre! Magam is elcsodálkoztam, hogy milyen nagy az igazi puska az én játékpuskámhoz képest, mert oda volt belőlük támasztva néhány a kiskapu mellé. Megérinteni, megfogni dehogy mertem volna!

Aztán hallottuk, hogy bizony Zomborban már nem volt ilyen örömteli a honvédség bevonulása, lövöldözésre is sor került.

Ahogy aztán a háború világháborúvá szélesedett, mind jobban aktivizálódtak a helyi volksbundisták. Többen az ifjak közül önként jelentkeztek a Waffen-SS alakulataiba.

A mi családukat egyelőre még nem érintette közvetlenül a háború szele, mert apám és a nagybátyám már túl voltak azon a korosztályon, amely éppen sorköteles volt: mind a hárman a királyi Jugoszlávia hadseregében töltötték le szolgálati idejüket. „Meg hát úgyis hamarosan vége lesz a háborúnak, csupán még egy-két hónap az egész, és a Szovjetunió is Hitler lába előtt hever, mint Franciaország és egész Nyugat- és Dél-Európa. Aztán Anglia szinte magától a németek ölbe fog hullani!” – hirdették nagy gögösen azok, akik a németeknek szurkoltak.

Sztálingrád után már minden józanabb felnőtt, akinek volt némi történelmi tapasztalata is, megingott a német győzelmi reményben, csak az ígért csodafegyverekben hittek sokan. A volksbundisták egyre tűrhetetlenebbé váltak: verekedéseket provokáltak, üldözték a velük egyet nem értőket. A többségi magyarság passzívan hallgatott. Még a csendőrség is tehetetlen volt velük szemben, különösen az 1944-es megszállást követően. Ebben az időben nekem egy ideig nem volt tanácsos egyedül óvodába járnom, mert kicsúfoltak, megverték, gazzal megtömtek. A családukból egésze „Feigling” lett, ami gyávát jelent. Magam kisfeigling nevet érdemeltem ki. Amikor anyám a húgomat

a szíve alatt hordta, hangosan kiáltozták, hogy hamarosan egy újabb Feigling fog megszületni.

Nevezetes ünnepek, évfordulók éjjelén színes festékekkel rendszeresen kimázolták a házunk elejét (1944 tavaszától kezdve). Megjelent nyomtatott betűkkel a Volksverräter (népáruló) felírás is. Szegény anyám ezeken a reggeleken sietve igyekezett a firkálásokat átmeszelni, az utca túlsó oldalán lakó bundisták gúnyolódásától kísérvé valamelyest eltüntetni. Természetesen nemcsak a mi házunk volt célpont, mások is így jártak, ha hasonlóan gondolkodtak. Egyszer azt is kiírták, hogy ebben a házban lakik a bezdáni Sztálin Jóska meg Churchill Kádi néni (ópapát és ómamát értették alatta). Ópapa erre azt jegyezte meg, hogy még így is különbnek érzi magát, mert nem szeretné, ha a szobafestőből és őrvezetőből felemelkedett Führerjükhöz hasonlítanak. Ómamának nagy rosszul esett, mert azok nevették, akiknek gyakran adott ingyen tejet, vagy egy-egy darab zsíros kenyeret a gyerekeiknek, ha éppen rászorultak.

Én ebben az időben kaptam a zsinóros Bocskai-kabátomat, magyaros sapkám, mely illett az új bőrcsizmámhoz. Igazi télre valódi bőrből prémbéléses télisapkát is készített részemre Pöcz bácsi, a szűcs. A Bocskai-sapkámra hamarosan hosszú fécántoll is került, hogy anyám az ünnepek sokadalma között meg tudjon találni, ha elcsatangolok.

Ahogy közeledett a front, úgy vált mind harciasabbá a falusi „hidegháború” (bár ezt a fogalmat akkor még senki sem ismerte). Az emberek bizalmatlanokká váltak egymás iránt. Meg kellett már kisgyermekkoromban tanulni, ki előtt mit lehet beszélni, mit lehet mondani. Esténként a sötétben (főleg, mikor a besötétítési parancs megjelent) a család a londoni rádiót, a BBC-adásokat hallgatta, hogy realisabb képet kapjon a frontok állásáról. Még most is hallom magamban a bumm-bumm-bumm bumm jelzést, ahogyan anyám rátalált a megfelelő hullámhosszra. A frontok állását – mint már említettem –, apám rendszeresen jelölte a műhely falán lévő térképen, és jól lehetett látni, hogy a háború valójában már eldőlt a szövetségesek javára.

Családunk sorsa mind rosszabbra fordul

1944 tavaszától kezdve a családban sokasodtak a gondok, fokozódott a feszültség, állandósult a szorongás.

Mind rendszeresebbé váltak a bombázó repülőgépek berepülései. Rajokban, szabályos alakzatokban húztak délről észak felé, alighogy elhangzott a rádióban: „Figyelem! Légiveszély Baja, Bácska!” Sülyos bombaterhüket nem miránk szánták, szerencsére! Eleinte még féltünk tőlük, majd egykedvűen szemléltük a napfényben ezüstösen csillogó gépmadarakat. Néha megpróbáltuk azt is, hogy megszámozzuk őket, de hamarosan felhagytunk vele, mert reménytelen volt a kísérletünk.

Sok ház portáján építettek légmentes bunkert, de nekünk nem volt rá szükségünk. Ópapa azt mondta, szilánkok ellen megvéd a mi pincénk is, ha meg telitalálatot kapunk, nincs az az óvóhely, mely biztonságot adhatna. Így vélekedett első világháborús tapasztalataival a veterán hadfi. Különben is, a szomszédban Orosz Sándor óvóhelyére mi is beférünk, még padok is vannak benne... Szerencsére az angol-amerikai repülőknél akkor nem mi voltunk az elpusztítandó célpontjuk.

A helyi volksbundisták a német megszállás után szinte az egész falut sakkban tartották. A hatóság tehetetlen volt velük szemben, pedig gyakoriak voltak a késelésig menő verekedések is.

Ekkoriban Németországból Hitlerjugend csapat érkezett Bezdánba a helyi Volksbund vendégeként. A mi utcánkba is jutott belőlük egy tucatra való. Úgy mondták, hogy kibombázott hamburgi gyerekek, édesapjuk a fronton van, édesanyjuk pedig munkaszolgálatot teljesítromot takarít. Nekünk, gyerekeknek imponált az egyenruhájuk, az oldalukon viselt tör, meg katonás szervezetségük. Csak amikor „szervezetten” mindenkibe belekötöttek, mindenkit elpáholtak, akkor igyekeztünk magunkat távol tartani tőlük. A Tiborék előtt álló gémeskutatót is majdnem tönkretették függeszkedésükkel, hiába intették őket az ott lakó idős emberek. A gyengébbet, a „gyávát” kinézték maguk közül. Amikor ómama megvigasztalt egy örökké pityergő kisebb fiút, az elmondta, hogy neki már senkije sem maradt a családjából: apja a keleti fronton esett el, anyja egy bombatámadásban lelte halálát.

Áprilisban kiderült, hogy mind a két nagybátyám átesett már az SS-sorozáson, és hamarosan be is vonultak – önként! Ez soha nem tapasztalt veszekedéshez vezetett a családban, és szakítást is eredményezett a két tékozló fiú meg a család többi tagja között. Amikor a bevonulásra is sor került, két távozó fiát csak ómama kíséerte ki a vasútállomásra egy hajnalon tí-

tokban, mert apjukkal előző este úgy összeveszttek, hogy ő el sem búcsúzott tőlük. Ómama később elmondta, hogy Szepi batya érezte – elmondása szerint –, hogy ő nem fog többé visszatérni, ezért Ómama ráparancsolt Ferenc batyára, hogy vigyázzon a bátyjára is, mert aki fél, azt megtalálja a golyó a háborúban; a bátrabbak mellé inkább odaszegődik a szerencse. Bécsből írtak először levelet, amelyben az egyik mondat így hangzott apám számára: „Bruder, te csak haladj a magad útján, mert neked volt igazad!” Nagy elégtétel volt ez ópapának is. A két fiút hamarosan elszakították egymástól, így nem vigyázhattak egymásra. Szepi batya a megszállt Lengyelországba került, ahol vonatkísérő lett. Ott érte a vége: partizángolyó végzett vele valahol Katowice környékén. Ferenc batya a nyugati frontra került, túlélte a normandiai partraszállást Caen város közelében. Megsebesült, és ettől kezdve már nem került harci bevetésre, így legalább életben maradt...

Az, hogy apám nem vonult be öccseivel, nagy szálla volt a helyi nácik szemében, és nem is hagyták annyiban. Egyszer, amint egy jókora kovácsoltvas-darabbal elindult Kálóci kovácshoz (valami szekeralkatrészt kellett belőle készíteni), útközben összetalálkozott a helyi volksbundisták egyik szóvivőjével. Stigler Hans volt a neve. Stigler apámmal vitát provokált, melyből veszekedés, dulakodás következett. Amikor a jó fejjel magasabb Stigler meg akarta ütni apámat, ő a kezében lévő vassal az arcába sújtott, állítólag több fogát is kiverve az ütéssel. Az ordítózásra megjelentek Stigler cimborái. Apám hazafelé menekült előlük. Talán agyon is verték volna, ha az egyik szomszéd lány időben be nem kiabál a kapun, hogy Szepi bácsi, agyon akarják verni Janit a bundisták. Ópapa kirohant a műhelyből, a kaputámasztékkal a kapu elé állt, és a következőket kiáltotta: „Az anyátok büdös sváb istenét, csak egy is jöjjön ide, rögtön agyonvágom!” Hogy honnan volt benne akkora erő és bátorság? Ma sem tudom megmagyarázni. Talán az elfojtott keserűség, a sorozatos megalázás sokszorozta meg erejét. A Stigler védők fenyegetőztek egy darabig, majd eltávoztak.

Apám ópapa kíséretében azonnal jelentkezett a csendőrségen, s ott jegyzőkönyvet vettek fel az eseményről, de azt tanácsolták, hogy egy időre tünjön el, mert a nácikkal szemben ők tehetetlenek. Kevés elemőzsiával apám még aznap éj-

jel elindult a vasúti síneket követve Bajára nagybátyjához, hogy ne legyen szem előtt. Tóni bácsi azonban nem egészen úgy fogadta, ahogyan kellett volna, így megértette, hogy ott sokáig nem húzhatja meg magát. Hazatérése után nem volt más megoldás, mint önként bevonulni a honvédséghez. Hamarosan bevonult Kiskunhalasra, és rövidesen az I. hadsereg kötelékében Ungvár környékére osztották be egy löszereket szállító alakulatba. Nyáron még írt néhány levelet, de azután a hadihelyzet úgy alakult, hogy sokáig semmit sem hallottunk felőle.

Itthon is zajlottak az események. Egyszer híre ment, hogy viszik munkára a bezdáni zsidókat. Anyámmal az első szoba ablakából, a függöny mögül néztük, hogy kísérik a kakastollas csendőrök az utcánkon déli irányba: a vasútállomás felé a már összeszedett embereket: öregeket, fiatalokat és gyerekeket is. Ott mentek el a túlsó oldalon Fuchsék, a boltos Olga néni, meg még mások a környékünkről. Anyám zokogott a menet láttán, és azt mondta: „Lehet, hogy egyszer majd minket is így fognak kíséreni!” Majdnem igaza is lett, de erről majd később. Olga néni fia itthon maradhatott, mert csak félig volt zsidó, meg is volt keresztelve. Ennek ellenére Robival ezt követően csak Újszászi Józsi meg jómagam pajtáskodtunk, míg a bundisták többsége el nem távozott a községből...

Megindult a menekültek áradata

Szeptember vége felé a Bánátból megindult a német lakosság menekülése a front elől. Hosszú kocsisorok vonultak az országúton, a szekereken sátrak kikukucskáló gyermekekkel, de sokan a járművek mellett gyalogoltak. Estéknként megpihentek, hogy reggel tovább folytassák az útjukat. Az Óreg utcában friss élelem után néztek, itatták a lovakat, maguk meg az út menti árokba húzódva megpihentek. Szerencsére akkor még szinte nyáriasan meleg volt az idő. A legtöbben a dunai révhez igyekeztek, hogy komppal minél hamarabb átjussanak a Dunántúlra. Arra gondoltak, hogy távozásuk ideiglenes lesz, hamarosan hazatérhetnek. A módosabbak értékeiket is magukkal cipelték – több kocsival is vonultak –, mások – az elesettebbek – csak azzal keltek útra, ami kis motyójukba béleltek. „Der Führer ruft, wir gehen!” – hangoztatták a „lelkesebbek” („A Führer hív bennünket, és mi megyünk”). Mások a többségnek engedelmességgel könnyes

szemmel követték csoportjukat, és már aligha hittek a gyors visszatérésben. Hamarosan a bácskai volksbundisták is utasítást kaptak a csomagolásra, a menekülésre. Schochter ótati is előkészítette legjobb szekerét és a lovait a hosszú útra. Ótati a hírek szerint eleinte ellenkezett, de a családi akarat ellen nem volt apelláta, mennie kellett. Anyám titokban elbúcsúzott tőle, de mitőlünk nem vett búcsút. Nem is találkoztunk vele többet az életben. Eljutott fogatával Németországba, de néhány év múlva, mivel nem folytathatta azt a munkát, amihez értett, meg honvágy is kínozza, hamarosan elhalálozott. Semmiképpen nem tudott beleilleszkedni az új életformába, mint annyian mások sem.

Az útrakelők között előnyben voltak azok, akiknek saját fogatuk volt, vagy fel tudtak kéredzkedni egy-egy kocsihoz, de a szegényebbjének nem volt erre lehetősége. Ezeknek fuvaros kellett! Mayer ótati is ki volt szemelve ilyen fuvarra, - mint mondták – mert úgyis csak rövid eltávozás lesz, meg hát úgyis hamarosan bevetésre kerül a német csodafegyver, és azt nagy ellentámadás követi majd. Ótati és néhány hasonlóan gondolkodó társa, amikor erről tudomást szerzett, kocsistul, lovastul elbujdosott a Kígyós-patak nádasai közé, hogy ne vigyék el erőszakkal. Nem is találták meg őket, pedig váltig keresték a bujdosókat. Estéknként jártak haza élelemért felváltva, a kerteken át lopózva, mintha lopni indultak volna saját portájukra.

Egy októberi eleji napos délutánon menetelő katonák ütemes csizmacsattogása hallatszott, majd a kapunk előtt „Halt!” vezényszó. Még fel sem ocsúdtunk, amikor a kapunkat kidöntötte hat marcona német katona. Szerencsére Muki kutyánk meg volt kötve. A katonák felkutatták az egész házat a pincétől a padlásig. Nagyon feltűzelte őket valami vagy valaki! Hamarosan kiderült, hogy ópapát keresik, meg a fogatunkat. Mindannyian riadtan figyeltük az eseményeket. Anyám a keresés kút elé telepedhetett a kishúgossal, Mariskával, aki szerencsére nem értette a körülötte zajló történéseket. A házba egyelőre nem mehettünk be. Az utca túlsó oldalán sokan vártak, hogy hamarosan elvisszük bennünket. Ómama „természetesen semmit sem tudott” ótatiról. Azt mondta, hogy talán elhurcolták, de váltig hangoztatta, hogy mi már két napja nem tudunk róla semmit. Mivel nem találták meg amit kerestek, öten eltávoztak. Egy fiatal katonát hagytak hátra, hátha ópapa közben mégis haza talál jönni, akár kocsival, akár anélkül.

Először közömbösen viselkedtünk a katonával, de aztán ómama beszédbe elegyedett vele. Kiderült, hogy bánáti sváb fiú, nem örömkatona, kényszerből sorozták be az SS-be. Ómama elmondta, hogy neki is van két fia a német hadseregben, a harmadik is nemrég vonult be honvédeknek. Látszott, hogy az ifjú katona nem lelkesedésből tört be hozzánk társaival. Később, estefelé meghozták az őrnek a vacsorát: egy darab sötétbarna csokoládét meg hozzá egy majdnem olyan barna kenyéret. Ómama felajánlotta, hogy ha a csokoládét nekem meg a húgomnak adja, jobb vacsorával fogja megkínálni. Ráállt a fiú könnyen, és hamarosan az őrizeten is enyhített. A konyhában már velünk együtt vacsorázott: mohón falta a szalonát a fehér kenyérral. Ahogy a konyhában háttal a nagy ablaknak evett a katona, a hátsó lépcsőről betekintett ópapa, de ijedten rögtön vissza is vonult a sötétbe. Elemózsiáért jött haza a szokásos úton a kert felől. Mindannyian láttuk őt, de senki nem szólt – szerencsére! Ómama sürgött-forgott a konyhában, és elkészítette ópapa számára a batyut, ki is vitte neki, mintha Muki kutyának adott volna ennivalót. Ópapa síri csendben, úgy ahogy jött, el is távozott. A katona még késő estig nálunk tartózkodott, majd egy járóautó elvitte. Másnap a legtöbb útrakelő elhagyta szülőföldjét, hogy többségük soha többé ne is lássa azt a vidéket, amit mintegy kétszáz éve elődeik új hazának tekintettek. Szultán lovunk, kocsink egyelőre még a miénk maradt, ópapa is megúszta a kényszerű fuvarát, ahonnan talán soha nem keveredett volna haza.

A menekülők elhagyott házaival az történt, ami korábban a zsidók, által elhagyott házakkal, üzletekkel: minden elmozdíthatót nyomban elhordták azok, akik éppen erre vártak. Anyámmal, amikor néhány nap múlva félve elmentünk a Pusztá utcába, a Schochter-házba, csak néhány személyes, neki kedves tárgyat menthettünk meg: sok-sok fényképet szedtünk össze a padlóról, mert az nem kellett a keresgélőknek, de nekünk mindegyikhez kedves emlék kapcsolódott. Akkor találtuk meg azokat az amatőr felvételeket is, ahol jómagam meg Róbert unokatestvérem két fekete báránkával játszadunk; ótatinak csak a bársonynadrágja látszik a képen meg a házilag kötött vastag harisnyája. Könnyezve tértünk haza.

Mayer Antal

(folytatjuk)

Solymos Ede dolgozata a dunai malmokról

Köztudott, de a munkásságát bemutató bibliográfia tényszerűen is igazolja, hogy dr. Solymos Ede néprajzi kutatásainak legjelentősebb fejezete a dunai halászat-hoz kapcsolódik. A halászélet és a halászszerszámok tanulmányozása során azért elevezett más hazai vizekre is, és Duna menti kutatásai sem korlátozódtak csupán a halászatra. Teljességre törekedett, amit a témakörben rendezett európai rangú kiállításának a címe is jól tükröz: Élet a Dunán (Türr István Múzeum, 1985-1994). A kiállítás megújított formában 2001 nyaráról látogatható ismét.

A Solymos Ede munkáit felsoroló bibliográfia (1994) úgy tűnik, túl korán készült el – hál' Istennek! –, hiszen azóta is szakkönyvek, tudományos és ismeretterjesztő cikkek sora jelzi, hogy a nyugdíjas múzeumigazgató alkotóereje teljében dolgozik napjainkban is. Az 1994-es könyvecske 416 publikációt tartalmaz összesen. A lista az elmúlt néhány év alatt több mint 200 újabb írás adataival gyarapodott... Legutóbb a Cumania cí-

mű Bács-Kiskun megyei múzeumi évkönyvben jelent meg hézagpótló összefoglaló dolgozata a dunai vízimalmokról. A szakirodalmi felsorolásból kitűnik, hogy a 20-oldalas íráshoz a szerzőnek az 1950-es években összeállított, de mindmáig közöletlen kéziratát szolgálták alapanyagul.

„Amikor 1950 kora őszen Budapestről hajóval utaztam Bajára, még több működő hajómalmot láttam és fényképeztem. Pár évvel később már csak két malmot találtam, az egyik a bátyai Vörös, a másik az uszódi Bognár malom volt. A többi szétszedett állapotban, leszerelve hevert a parton, a molnárok pedig elkeseredve jövőjükéről gondolkodtak.” Ezekkel a mondatokkal kezdődik a dolgozat. A kép szimbolikus: a pályakezdő hidroetnográfus (=vízen járókkal foglalkozó néprajzkutató) még megéli a dunai vízi molnárság végnapjait. Solymos Ede tehát személyes élményei alapján kezdett el foglalkozni ezzel a témával. Írásában a szakmai zsargont felhasználva teljes részletességgel is-

merteti a vízimolnárok életét, szokásait, a malom méreteit, szerkezetét és működését. A közölt adatok főként Baja környékiek, hiszen a 19. századi konjunktúra idején Baján volt az alföld legnagyobb gabonakikötője. A szájhagyomány szerint hajdanában 200 malom örölt bajai vízen, az iratok alapján egyidőben kb. 70 lehetett. A malmos gazdák ipartársulásának feloszlását rögzítő jegyzőkönyv 1925 januárjában már csak 3 dunai malmot említ.

Az adatközlő fejezet 162 molnármester nevét sorolja fel, megjegyezve azt, hogy a céhnek 1866-67-ben volt a legtöbb tagja (76). Másik érdekes melléklete a dolgozatnak a molnár szótár. A több mint 5-oldalas szövegben főként régies hangzású magyar szavakat találunk néhány latin, német vagy szláv eredetű szakkifejezés mellett. Angol vagy angol eredetű kifejezés még csak véletlenül sincs köztük! A felsorolás egyik gyöngyszeme kétségtelenül a kanveréb, amit Vágó István is nyugodtan szerepeltethetne kérdései közt népszerű TV-s nyereményjátékában... (Megfejtés az utolsó oldalon!)

A kötet megtalálható a Türr István Múzeum könyvtárában.

Schmidt Antal

Újkeletű könyvekről

Állítólag Albert Einstein, a Nobel-díjas fizikus szeretett hegedülni. Valószínű, hogy nem művészi fokon játszott a hangszeren, de kedvét lelta a hegedűjátékban, ez volt számára a fontos.

Városunk szülötte, a matematika hírneves professzora – akinek egyik matematika könyve tudtommal már a 14. kiadásban jelent meg –, ifjúkorában szeretett verselni. Inkognitóját megtartva, édesanyja lánykori vezetéknevét használva, Sámán Simon írói álneven jelent meg külső formájában is ízléses könyvecskeje, Egy tizenéves vallomása címmel. Érzelmi telítettségű, kizárólag fiatalkori verseinek alkotója nyíltan vall önmagáról, ifjúkori érzélemlaváráról, beleszöve ifjú életének egyik fő színterét, Baját is. A szerző felhatalmazott arra, hogy lapunk kilétét ne titkolja. Valódi neve Obádovics J. Gyula. A könyv a Scolar Kiadó (1114 Bp. Bartók Béla út 7.) gondozásában jelent meg.

Két írásműt kapott ajándékba a Bajai Honpolgár Lőrinczki Lajostól. Mint kide-

rült, szerzője bajai születésű. Itt élt, itt járt iskolába a gyermekifjú 14 éves koráig. Édesanyja a Rédey József által alapított Belvárosi Tejüzemben és a mellette lévő Kneisl János-féle vendéglőben dolgozott. (A mai Roosevelt téren működött annak idején mindkét cég, az épületrészt az elmúlt évben bontották le.) Lőrinczki Lajos Szegeden járt középiskolába, Budapesten a műszaki egyetemen szerzett villamosmérnöki diplomát, munkahelye a fővárosban volt. Nyugdíjas korában választotta lakóhelyéül szülővárosát, Baját.

Figyelmemet felkeltette „a kor és mi hárman” címmel, kettős szonettkoszorú versformában írt kisebb alakú könyve, melyben az írói tehetséggel is megáldott mérnök megírta korának és életének eseményeit.

Felcsigázta érdeklődésemet a Heti Hetes múlt év, december 16-án látott adása, ahol a vidám, aktuális talk-showban Veres István Lőrinczki egyik aforizmáját idézte. Elővettem a másik, a Jus murrurandí (a morgás joga) című vaskos köte-

tét, melyben élve a véleménynyilvánítás szabadságával, szellemes szólásaival, maró véleményeivel, néha vaskos megnyilatkozásaival hangot ad elégedetlenségeinek. Ókori görög filozófusoktól kezdve ma is élő híres külföldi és hazai személyiségek mondásait is idézi, azokra reagál. Saját magyarázata szerint könyvét az egyértelmű szókimondás, a kétértelmű homályosság jellemzi. A kritizáló írásmű – mint azt „Elő-kedvtelenítő” című előszavában írta – „Nem egymástól függetlenek, hajuknál fogva előrántott elméncségek ezek. Ezek az én életnagyságú én-kepeim mozgalmas mozaikjának elemei.” 409 oldalon olvashatók igazságot kereső, elmésségeket kifejező szólásai, ötletes megjegyzései, bemondásai. Azoknak ajánlható, akik el tudják viselni a társadalmi és politikai jellegű dolgok visszáságainak ostorozását, kigúnyolását, mint-hogy a szerző nem tudja lecsillapítani a kritikus hangot. A könyv a Dabas Jegyzet Kft. Nyomdájában készült és a Libri Könyvkereskedelmi Kft. (1043 Bp. Csányi László u. 34.) forgalmazza

Bánáti Tibor

A 10 éves Ad Libitumról ünnepi hangverseny után

10 éves jubileumi eseményen méltató szavakat illik ejteni.

10 éves az Ad Libitum (Kamara) Kórus.

Feltételezhető, hogy 1991-ben olyan erejűvé vált már az elhatározás az akkor már rengetegnek mondható Kővári Andrea-tanítványban, hogy nem lehetett tovább el- lenállni a kórusalapító szándéknak. Kórus kellett, mert nem lehetett nem folytatni azt, ami a III. Béla Gimnázium kórusában elindult: rendkívül alaposan átgondolt sokféle, nehéz műnek az egységes, könnyed megszólaltatását immár iskolai kereteken túl is vállalnia kellett a karvezetőnek.

Letti kórus. Az óvatosság jeleként elnevezésében „kamara”. Rövid idő után már magyarázkodni kellett: ez tulajdonképpen kamarakórus, csak nagy. Fricskának tűnt az elnevezés a kívülálló számára a másoktól megszokott sok, komoly név mellett. Ad libitum (= tetszés szerint) ars poeticának jó, de névnek? Vegyes volt az elnevezés fogadtatása addig, amíg nem vált láthatóvá és hallhatóvá a kórus. A látvány a tetszés szerintiséget mutatta amit hallani lehetett, az már nem. Pontosabban az is: Andrea tetszése szerintit. Ez a tetszés a kórusává is vált. Meg a közönségé is lett. Meg a zsűriké is.

Kevés művészettel foglalkozó együttesnek adatik meg, hogy úgy robbanjon az élvonalba, ahogy ezt tette az Ad Libitum.

Első minősítésen hangverseny-kórus kategóriába kerülni: ritka dolog. Első komoly nemzetközi kórusversenyen II. helyet szerezni (Cantonigros) — keveseknek adatik meg. A legjobbakat felvonultató budapesti kórusverseny rendkívül rangos, külföldi szakértőkből is álló zsűrije révén kategóriagyőztesnek lenni, különdíjat kapni nagy élmény. A Bartók rádió szezonzáró hangversenyén élőben állni a zenében járatos, műértő közönség elé: nagy megtiszteltetés és felelősség.

A fentiek jogos büszkeséggel tölthették el a kórus tagjait, s adhattak önbizalmat bármely mű megszólaltatásához. A fentiek részei a 10 évnek. Nagyobb része viszont az a 114 fellépés, amelyet a kórus vállalt és teljesített. Országban belül sok helyen ismerősként köszönhetik az Ad Libitumot,

de vannak rájuk szívesen emlékező barátai Spanyolországban, Franciaországban, Marosvásárhelyen is, a nemzetközi kórus-hangversenyeken való részvétel révén pedig a világ nagyon sok részén, Afrikától Dél-Amerikáig.

A mostani, jubileumi hangverseny adta, amit ígért. Megjelentek művek, amelyek korábbi fellépések hangulatát, sikerét is képesek voltak felidézni. Közöttük megszólaltak újak is. A műsor egészében is ad libitumos volt. A zeneirodalom szinte minden jelentős területét bejáró műsorválasztás, a korhű gondolkodást tükröző megszólaltatás az értelmezés fegyelmezettsége, ugyanakkor az egyéni elgondolás mértéktartó érvényre juttatása mind hozzájárultak az este nagy sikeréhez.

Leírni is rendkívül jó érzés: a közönség zsúfolásig megtöltötte a termet. 500-nál többen élvezték a kórusmuzsikát, s több alkalommal vastaps jelezte a hallgatók véleményét. Szóban is elhangzottak a hovatartozást is jelentő jelző köszöntők. Kórus és közönsége megtudhatta, hogy Baja város tud a kórusáról, és tesz is érte (közlő Széll Péter polgármester), vállalja az Ad Libitumot Bács-Kiskun megye (Imre Károly, a Megyei Közművelődési Intézet igazgatója szöveg), s a KÓTA is díszoklevéllel ismerte el a kórusban folyó szakmai munkát. (Átadta a város díszpolgárára, Lukin László.) A közönség és a kórus baráti köre nevében Sipos János, a III. Béla Gimnázium igazgatója a kórusvezetőnek, Pethőné Kővári Andreának adott át tiszteletet, köszönetet, szeretetet, elismerést kifejezni akaró virágkosarat. Játékból merült fel a kérdés: mekkorának kellene lennie annak a virágkosárnak, amely Andrea érdemeihez méltónak tekinthető. Nem ennyi; sokkal több virág kellene ahhoz. Mert amit Andrea kórusaival tesz, abból kitetszik: rendkívüli képességekkel megáldatott. Tudja, amit tudnia kell, érti, ami értendő, s érzi azt, amiért a zene egyáltalán lett. És képes arra, hogy ami benne lakozik érték, a körülötte lévők számára is meghallható legyen. Nagy értéke a városnak Andrea. Adassék meg, hogy sokáig az maradjon!

Eddig ritkán került említésre Pethő Attila zenetanár neve. Abban, hogy az Ad Libitum Kórus egyesületként létezik, neki nagyok az érdemei. Az egyesület elnökeként sok teendőjét úgy látja el, hogy az eredmény természetesnek tűnik. A kórus van, a kórus él, sőt, jól van, és szépen él. Tanár úr szakmai felkészültsége emellett megengedi, hogy a zongora mellé üljön, vagy a kórus elé álljon, esetleg szakmai véleményt mondjon.

Jó az ilyen elnök.

2001. november 24-én az Ad Libitum Kórus a gyakorlóiskolában megünnepelte, hogy 10 éve alakult.

A méltató szavaknak itt vége.

Megérdemlik, hogy valamikor meghallhassák a méltó szót is.

Cseh Béla

2002. év bajai évfordulói

280 éve, 1722-ben

- a római katolikus plébánia elemi iskolát indított

275 éve, 1727-ben

- március 30-án került gróf Czobor Márk birtokába a bajai uradalom

270 éve, 1732-ben

- kezdték el építeni a ferences templomot

230 éve, 1772-ben

- szeptember 9-én született Baján Vujity Joakim író, a szerb színházas megalapítója

205 éve, 1797-ben

- alapították a városi kórházat „Remete Szt. Pál Kórház” néven

200 éve, 1802-ben

- történt Bodrog és Bács megye hivatalos egyesítése

185 éve, 1817-ben

- május 1-jén született Baján Beck Károly német-osztrák költő

175 éve, 1827-ben

- emelték Szent Flórián kőbaldachinos szobrát
- május 31-én született Lovászpátonán Czirfusz Ferenc tanár, ügyvéd iskolaalapító igazgató
- Nemzeti Társaskör alakult a városban

170 éve, 1832-ben

- február 7-én született Losoncon Klamarik János tanár, újságszerkesztő

- március 22-én született Adán (Bács megye) Szarvas Gábor nyelvész
- augusztus 20-án elhunyt Baján Keresztési Deák János hadmérnök, uradalmi jószágfelügyelő, utazó

165 éve, 1837-ben

- alapították Baján zsidó elemi iskolát
- 160 éve, 1842-ben**
- augusztus 17-én született Turán Pósta Bertalan, az első bajai vasútállomás főnöke
 - Baján január 24-én született Bajai Péter törvényhatósági bizottsági tag (55 évig)
 - született Baján Falussy István főgimn. tanár
 - született Baján Milassin Vilmos (álméven: Ördög Róbert) ügyvéd, költő, újságíró

155 éve, 1847-ben

- alapították a Bajai Takarékpénztárat
- elhunyt Baján id. Dömötör Pál ügyvéd, költő, író
- március 12-én született Baján Schulhoff Lipót csillagász
- június 24-én felszentelték az evangélikus imaházat
- november 8-án hunyt el Belgrádban Vujity Joakim, a szerb színjátszás megalapítója

150 éve, 1852-ben

- gőzmalom működött Baján
- Izraelita Nőegylet alakult
- június 25-én született Baján Juray Károly orvos
- december 10-én született Bácsón Déri Frigyes selyemgyáros, műgyűjtő

145 éve, 1857-ben

- alakult meg a Kereskedelmi Kaszinó
- február 20-án született Baján Kardos Gyula festőművész
- elhunyt Baján Perles Baruch Aser talmudtudós
- született Baján Magyar Pál teológiai tanár, temesvári kanonok, író, lapszerkesztő
- született Budapesten Tóth Béla író, újságíró (Tóth Kálmán költő és Majthényi Flóra író-nő fia)

140 éve, 1862-ben

- elhunyt szeptember 24-én Pesten Beck Vilmos, Willy festőművész, karikatúrarajzoló, lapszerkesztő
- működött távirtda Baján
- született Kalocsay Alán ciszt. rendi tanár, egyházi szónok, költő
- született Kiskunhalason Bodicsi Sándor harangöntőmester
- váltotta meg magát Baja város gr. Zichy Ferraris Félixől

135 éve, 1867-ben

- december 12-én elhunyt Budán Csanády István tanár, országos hírv. gyorsíró
- május 14-én született Tiszafüreden dr. Werner Adolf Vilmos főgimn. igazgató, esztétikai író, zirci apát
- október 10-én született Bellosich Bálint etnográfus, iskolaigazgató

- született Baján Bogdanovics Lucian dr. görögkeleti metropolita, karlócai pátriárka

130 éve, 1872-ben

- július 6-án született Nádasladányon Madarász Flóris irodalomtörténész, cisztercita pap, író
- július 30-án Pécsen hunyt el Alagics Antal író, esztéta, tanár
- kezdték meg a Tanítóképző Intézet építését
- május 12-én született Baján Telcs (Teltsch) Ede szobrászművész
- született Zomborban Borsay Jenő segédjegyző, helytörténész, a bajai Türr István Múzeum első vezetője

125 éve, 1877-ben

- született Baján Magyarász Ferenc ciszt. r. tanár, szónok
- született Zomborban dr. Knézy Lehel író, lapszerkesztő (Független Magyarország, Baja-Bácska c. lapok)

120 éve, 1882-ben

- január 29-én született Szentistvánon Schöstein Ármán Árpád tengerész tiszt, kapitány

110 éve, 1892-ben

- július 1-jén született dr. Csörsz Károly egyet. magántanár, közokorházi főorvos, humángenetikus
- június 27-én született Baján Kun Imre hangversenyrendező

105 éve, 1897-ben

- május 8-án elhunyt Budapesten Latinovics Gábor címzetes püspök, országgyűlési képviselő

100 éve, 1902-ben

- született Baján Malcsiner Béla zeneszerző

95 éve, 1907-ben

- decemberben került sor az evangélikus templom oltár és harang avatására
- január 27-én született Peregen dr. Volly István tanár, zeneszerző, néprajzkutató, a bajai tamburazenekar történetének feldolgozója
- július 27-én született Apátfalván Takáts Endre főlevéltáros, múzeumvezető
- november 18-án született Baján Rábl Béla amatőr színjátszó

90 éve, 1912-ben

- december 28-án kezdte meg működését a Tüdőbeteggondozó Intézet
- létesítette Pollák József az Első Bajai Tömlő Fabútorgyárat
- május 25-én született Baján Raics István zongoraművész, zeneszerző, műfordító, költő, zenekritikus
- március 15-én Magyardiószenen született Hortobágyi Tibor író, a biológiai tudományok doktora
- október 30-án Budapesten született Boldizsár Iván író, publicista, József Attila-díjas, Állami díjas (Baját „második szülőhelyének” tartotta)

85 éve, 1917-ben

- április 26-án elhunyt Budapesten Timár Szaniszló író, újságíró (írói álnéve: Tom)
- elhunyt dr. Alföldy Dénes gyógyszerész, vegyész

80 éve, 1922-ben

- alapították a kiscsávolyi plébániát
- megalakult a Bank és Kereskedelmi Rt.
- szerveződött Baján a hivatásos Tűzoltóság

75 éve, 1927-ben

- alakult meg a Bajai Magyar Bank Rt.
- április.26-án a Magyar Nők Szent Korona Szövetségének Bács-Bodrog vármegyei és bajai szervezete megalakult
- február 7-én született Baján Novák Lajos festőművész
- jött létre az Uránia Mozi
- június 18-án született Diószegen Weintrager Adolf festőművész-tanár

70 éve, 1932-ben

- július 8-án született Szombathelyen Richnovszky Andor biológus, főiskolai tanár

65 éve, 1937-ben

- Erdei Üdülőiskola létesült tébécés gyermekek tanítása céljára
- február 13-án elhunyt Baján Nagy István festőművész
- március 5-én elhunyt Baján Amler Antal igazgató, tanár
- október 9-én (Borbíró Ferenc után) Bernhart Sándor lett Baja polgármestere)

55 éve, 1947-ben

- augusztus 26-án elhunyt Budapesten Seress László hírlapíró
- december 14-én elhunyt Baján id. Éber Sándor festőművész-tanár
- elhunyt Baján Gáspár János festőművész-tanár

50 éve, 1952-ben

- november 4-én elhunyt Budapesten Pósta Sándor szájszész-fogorvos, vívó

45 éve, 1957-ben

- január 4-én elhunyt Budapesten Rudnay Gyula festőművész, Kossuth-díjas, Kiváló művész
- június 1-jén Szentesen hunyt el dr. Gondán Felicián irodalomtörténész, nyelvész, író, ciszt. tanár
- október 19-én elhunyt Budapesten Szentkúty Pál, Drescher (írói álnév: Csöndes Pál) költő, műfordító, helytörténész

40 éve, 1962-ben

- augusztus 6-án elhunyt Frankfurtban Gondos (Grünhut) László filozófus

30 éve, 1972-ben

- elhunyt Baján Krikovszky Vince tisztviselő, költő

25 éve, 1977-ben

- október 3-án elhunyt Budapesten Kun Imre hangversenyrendező

20 éve, 1982-ben

- elhunyt Baján Báldy Flóra tanító, néprajzkutató
- elhunyt Baján dr. Tóth-Pál Zoltán tanár, könyvtárigazgató

15 éve, 1987-ben

- december 16-án elhunyt Baján Weintrager Adolf festőművész-tanár

10 éve, 1992-ben

- július 3-án elhunyt Budapesten dr. Volly István tanár, zeneszerző, néprajzkutató, a „Bajai tamburások” c. kötet írója

Összeállította:
Blága Borbála

A Bajai Honpolgár Kuratóriuma január 25-én fogadást adott a lap munkatársainak és támogatóinak a Sugovics Szállóban.

Alsó képünkön balról jobbra: Nemes Gábor, a lapalapító intézmény igazgatója; Mezei Lajos, a kuratórium új elnöke és Széll Péter, Baja város polgármestere

Fotó: Gyulavári József

Olvasóink figyelmébe! 1%

A BAJAI HONPOLGÁR, amelyet a Honpolgár Alapítvány tart fenn, számít azok figyelmére, akik kedvelik lapunkat, céljainkat támogatásra méltónak ítélik. Így olvasóinkat arra kérjük, hogy a személyi jövedelemadó bevallási ív kitöltésénél az alapítványoknak juttatható 1% felajánlásakor írják be adószámunkat.

A BAJAI HONPOLGÁR
ALAPÍTVÁNY ADÓSZÁMA:
19047403-103

Megfejtés...

Kanveréb

Három és fél literes kis hordó, bort tartottak benne, ittak belőle.

„Sárga a cinőge, piros a pinyőke,
Száz esztendő kanverébnek hátul a bőgye,

Jani bácsi iszik, Jani bácsi ivott belőle”

Ezt énekelték, mikor ittak belőle, de voltak ennél vaskosabb szövegek is.

BAJAI HONPOLGÁR

Városi és Környezetvédelmi Lap

Városi és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgar/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős vezető:
Bánati Tibor

Tagjai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.